

Prace Filologiczne 2024 (79): 225–262

ISSN 0138-0567; e-ISSN 2720-5037

Copyright © by Jarosław Łachnik, 2024

Creative Commons: Uznanie autorstwa 4.0 (CC BY 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.pl>

<https://doi.org/10.32798/pf.1459>

JAROSŁAW ŁACHNIK

Uniwersytet Warszawski, Warszawa

e-mail: j.lachnik@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-5169-3159>

SŁOWNICTWO NAJNOWSZE
JAKO NARZĘDZIE KATEGORYZACJI RZECZYWISTOŚCI
– NA PRZYKŁADZIE LEKSEMÓW Z HIPERONIMEM
CZŁOWIEK

THE LATEST VOCABULARY AS A TOOL FOR CATEGORIZING REALITY
–AS EXEMPLIFIED BY LEXEMES WITH THE HYPERNYM
CZŁOWIEK ‘HUMAN’

ABSTRACT: The author analyses vocabulary from the lexical field of *CZŁOWIEK* ‘human’. The field comprises 832 lexical units which have the element ‘someone who...’ (...does something, is characterised by something, is in a certain state/situation) in their definition. The units have been collected on two websites of the Language Observatory of the University of Warsaw (nowewyrazy.pl and obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl). These units are neologisms which have appeared in the Polish language since 2000. The author shows the diversity and complexity of the vocabulary collected. They attempt (to the extent to which it is possible) to assign the collected units to specific thematic (lexical) fields (such as WORK; SPORT; HEALTH; RELATIONSHIPS; INTERESTS; CHARACTERISTICS, MENTAL AND INTELLECTUAL FEATURES, VIEWS and ATTITUDE). The author shows the difficulties involved. They discuss the fields that differ in size and coherence. The aim is to present the system of categories through which a human is described, along with their quantitative and percentage load against the background of certain aspects of selected thematic classifications functioning in the literature on the subject.

KEYWORDS: neologism, thematic field, lexical field, vocabulary which describes humans, human

Cel badania, materiał, założenia wstępne

Celem artykułu jest przedstawienie najnowszych jednostek leksykalnych z hiperonimem CZŁOWIEK¹. Jednostki te zostaną przypisane do szerszych kategorii – pól leksykalno-semantycznych w obrębie superpola CZŁOWIEK. Dzięki temu będzie można pokazać, w jaki sposób postrzegany jest człowiek przez pryzmat najnowszego słownictwa, a zatem także – w najnowszej rzeczywistości kulturowo-społecznej.

Materiał stanowią neologizmy zebrane w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: OJ UW) – w dwóch witrynach: wcześniejszej i już nieuzupełnianej (nowewyrazy.uw.edu.pl), rejestrującej neologizmy powstałe po 2000 r., oraz nowszej (obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl), zbierającej jednostki leksykalne, które pojawiły się po 2003 r.

Zestawy neologizmów znajdujące się w obydwu źródłach tylko częściowo się pokrywają (jednostek odnotowanych w dawnej witrynie obserwatorium jest więcej – ok. 4000 vs 2000–2500 jednostek w witrynie nowej). Jednostki są opisane w różny sposób w obydwu witrynach (np. definicje w większości realno- i strukturalno-znaczeniowe w witrynie dawnej oraz definicje kontekstowe i metajęzykowe w nowej, system opisu jednostek przez przyporządkowanie ich do określonych kategorii teoretycznych w nowej witrynie, dużo większy udział słownictwa efemerycznego, wywodzącego się z socjolektów, w witrynie starej itd.). Wymaga to uspołnienia materiału na potrzeby niniejszego opracowania. A zatem:

- za neologizmy uznaje jednostki leksykalne, które pojawiły się w ogólnodostępnych (pod względem fizycznym i poznawczym) tekstach polskich najwcześniej w roku 2000 (por. Hącia i in. 2021a),
- w przypadku jednostek zdublowanych (odnotowanych w jednej i drugiej witrynie) za podstawę analizy przyjmuję opis późniejszy jako bardziej

¹ Podobnemu zagadnieniu został poświęcony artykuł J. Senderskiej *Nazwy osób we współczesnej polszczyźnie (na materiale Obserwatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego)* (2021). Autorka analizuje materiał inaczej – dzieli go ze względu na typy jednostek reprezentowanych przez poszczególne neologizmy (wyróżnia na przykład zapożyczenia leksykalne, neologizmy leksykalne, strukturalne, znaczeniowe i frazeologiczne). Bierze pod uwagę wyłącznie (jedyną funkcjonującą w czasie przygotowywania jej artykułu) wcześniejszą witrynę Obserwatorium Językowego UW (nowewyrazy.pl).

szczegółowy, opracowany na podstawie spójnych i wyeksplikowanych bezpośrednio zasad teoretycznych,

- jednostki opisują za pomocą definicji klasycznych (jeśli w słowniku występuje inna definicja, na potrzeby artykułu ją przeformułuję)².

Miejsce leksemów nazywających człowieka w wybranych klasyfikacjach tematycznych

W zasadzie większość klasyfikacji tematycznych słownictwa obecnych w polskiej myśli językoznawczej ostatniego wieku ma charakter antropocentryczny w tym sensie, że punktem wyjścia podziału jest funkcjonujący w świecie człowiek. Sytuuje się on wobec różnych elementów rzeczywistości³: wobec samego siebie (taki człowiek widziany jest dychotomicznie: jako istota fizyczna – centrum leksykalnym staje się wówczas CIAŁO [człowieka] – oraz istota psychiczna – z centrum UMYŚŁ), a także wobec tego, co znajduje się poza nim⁴. W klasyfikacji odnoszącej się do słownictwa współnoodmianowego, której autorem jest Andrzej Markowski, są to: BÓG, INNI LUDZIE, RZECZY i NATURA (1992a, t. 1, s. 85–93). Dopiero w obrębie tak zarysowanych kompleksów grupowane są pola leksykalno-semantyczne. W propozycji Markowskiego⁵ nie ma wśród nich takich, w których zebrane byłyby wyłącznie nazwy ludzi ze względu na jakąś cechę znaczeniową. W obrębie większości pól pojawiają się jednak subpola odnoszące się do hiperonimu CZŁOWIEK⁶:

- pole 2. ROZWÓJ CIAŁA → b. WIEK, OSOBY WEDŁUG WIEKU (np. *chłopiec*),

² Materiał do niniejszego artykułu został zebrany i opracowany na początku 2023 r. i obejmuje słownictwo, które pojawiło się w obydwu witrynach OJ UW do końca 2022 r. Jednostki odnotowane w słowniku OJ UW (obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl, zakładka *Słownik*) później nie zostały wzięte pod uwagę. Wydaje się jednak, że (m.in. ze względu na dużą próbę) nawet po włączeniu takich jednostek wnioski nie uległyby zmianie.

³ Nieco odmienne ujęcie proponuje Z. Cygal-Krupa, która przedstawia listę 23 kręgów tematycznych z określonymi centrami, np. CIAŁO LUDZKIE, RODZINA, DOM I JEGO URZĄDZANIE, SZKOŁA, SPORT I URZĄDZENIA SPORTOWE, ROZRYWKI (por. Cygal-Krupa 1986, s. 15–16; 1990, s. 45). Nie można powiedzieć, żeby w tej propozycji antropocentryzm nie był widoczny – wskazane centra wyraziście łączą się z życiem człowieka.

⁴ Jest to zatem antropocentryzm jako *sposób interpretowania rzeczywistości na poziomie nadrzędnego schematu klasyfikacyjnego* (zob. Batko-Tokarz 2017, 151).

⁵ A w zasadzie we wszystkich klasyfikacjach tematycznych współczesnego słownictwa.

⁶ Sam leksem *człowiek/ludzie* został zakwalifikowany do pola 1. CIAŁO, JEGO CZĘŚCI, CECHY I WYGLĄD → podpole a. NAZWY OGÓLNE.

- pole 5. JEDZENIE I JEGO PRZYRZĄDZANIE → f. OSOBY I MIEJSCA (np. *kucharz*),
- pole 6. UBRANIE, OZDOBY, MATERIAŁY → f. ZAWODY (np. *krawiec*),
- pole 7. MIESZKANIE I JEGO WYPOSAŻENIE → a. SAMODZIELNE CZĘŚCI MIESZKANIA, CECHY, CZYNNOŚCI I LUDZIE Z NIMI ZWIĄZANI (np. *hydraulik*),
- pole 8. DBAŁOŚĆ O CIAŁO → c. LECZENIE → 6. [osoby] (np. *chirurg*),
- pole 13. MORALNOŚĆ I OCENY Z NIĄ ZWIĄZANE → b. OSOBY (np. *bandyta*),
- pole 14. LITERATURA → f. OSOBY (np. *autorka*),
- pole 15. TEATR I FILM → f. OSOBY (np. *aktor*),
- pole 16. MUZYKA → e. OSOBY (np. *muzyk*),
- pole 17. MALARSTWO I RZEŻBA → d. OSOBY (np. *malarka*),
- pole 19. RELIGIA → e. OSOBY (np. *kardynał*),
- pole 20. STOSUNKI MIĘDZYLUDZKIE → c. ZJAWISKA NEGATYWNE → 3. [osoby] (np. *bandyta*),
- pole 21. STOSUNKI RODZINNE → a. OSOBY (np. *babcia*),
- pole 22. STOSUNKI PRZYJACIELSKIE I TOWARZYSKIE → a. OSOBY (np. *kolega*),
- pole 23. STOSUNKI SŁUŻBOWE → a. OSOBY (np. *dyrektor*),
- pole 24. STOSUNKI OGÓLNOSPOŁECZNE → a. OSOBY (np. *gospodyni*),
- pole 27. SZKOŁA I WYCHOWANIE → f. OSOBY (np. *nauczyciel*),
- pole 28. NAUKA → c. OSOBY (np. *biolog*),
- pole 31. SPORT WYCZYNOWY → d. OSOBY (np. *pływak*),
- pole 33. WOJSKO → a. OSOBY (np. *dowódca*),
- pole 34. ŁĄCZNOŚĆ I WYMIANA INFORMACJI → e. OSOBY (np. *dziennikarz*),
- pole 35. KOMUNIKACJA, PODRÓŻ → c. OSOBY (np. *kierowca*),
- pole 36. HANDEL I USŁUGI → a. USŁUGI → p. 1.-8. (np. *zegarmistrz*),
- pole 37. MIASTO I JEGO URZĄDZENIA → b. BUDYNKI I ICH CZĘŚCI → 4. [osoby] (np. *architekt*),
- pole 39. PRACA FIZYCZNA → m. WYKONAWCY PRACY (np. *hutnik*),
- pole 40. WŁASNOŚĆ → b. CECHY, STOSUNEK DO WŁASNOŚCI I WARTOŚCI → 4. [osoby] (np. *skąpiec*),

- pole 46. ZWIERZĘTA → j. CZŁOWIEK I ZWIERZĘTA (np. *myśliwy*) (Markowski 1992a, t. 2, *passim*).

Nazwy ludzi pojawiają się także w innych polach, chociaż brak tam odpowiednich podgrup (np. wyrazy *dziwak*, *kłamca*, *leń* i *tchórz* w polu 12. CHARAKTER CZŁOWIEKA I JEGO CECHY, 1992a, t. 2, s. 123–125). Już po pobieżnym oglądzie staje się jasne, jak ważna jest opisywana kategoria.

Koncepcję podziału tematycznego odnoszącą się do ogólnopolskiego słownictwa XXI wieku zaproponowała Barbara Batko-Tokarz. Sześć z siedmiu sfer nadrzędnych wyróżnionych przez badaczkę bezpośrednio wiąże się z człowiekiem (I. CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA, II. CZŁOWIEK JAKO ISTOTA PSYCHICZNA, III. CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA, IV. CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE, V. CZŁOWIEK I TECHNIKA, VI. CZŁOWIEK I PRZYRODA, 2019, s. 163, 170). Autorka podkreśla, że człowiek jako istota postrzegająca widoczny jest także w sposobie klasyfikacji leksemów, w którym odbija się ludzka, zdroworozsądkowa, zwyczajna, nienaukowa perspektywa widzenia rzeczywistości (por. Batko-Tokarz 2019, s. 164–167). Subpola zawierające wyraz *osoby* lub określenia synonimiczne występują w 16 z 45 pól wyróżnionych przez autorkę, np.:

- pole 4. CHOROBY I ICH LECZENIE → 4.5. OSOBY ZWIĄZANE Z LECZENIEM (np. *kuracjusz*),
- pole 7. USPOSOBIENIE CZŁOWIEKA → 7.2. OKREŚLENIA CZŁOWIEKA ZE WZGLĘDU NA JEGO USPOSOBIENIE (np. *flegmatyk*),
- pole 11. RELACJE MIĘDZYLUDZKIE → 11.2. OKREŚLENIA OSÓB WCHODZĄCYCH W RELACJE MIĘDZYLUDZKIE (np. *absztyfikant*),
- pole 17. SPORT → 17.4. OSOBY I ORGANIZACJE ZWIĄZANE ZE SPORTEM (np. *piłkarz*),
- pole 18. PRACA → 18.5. ZAWODY (np. *recepjonistka*).

Jednakże wiele rzeczowników nazywających człowieka występuje w innych kategoriach⁷, np. w polu 8. OCENA I WARTOŚCIOWANIE znajdziemy leksem *pasjonat* (podpole 8.2. WOLA, POSTAWY, NASTAWIENIE CZŁOWIEKA WOBEC ŚWIATA I ŻYCIA), w polu 16. CZAS WOLNY – leksemy *kolekcjoner*, *koneser* (podpole 16.3. HOBBY I ZAINTERESOWANIA), w polu 19. FUNKCJONOWANIE PAŃSTWA – leksemy *lider*, *baron* [*polityczny*] (podpole 19.4. DZIAŁALNOŚĆ POLITYCZNA) oraz *republikanin*, *rojalista* (podpole 19.5. DOKTRYNY I POGLĄDY POLITYCZNE).

⁷ W zasadzie w prawie wszystkich polach poza sferą VII, dotyczącą kategorii fizycznych.

Klasyfikacji tematycznej leksyki XIX-wiecznej dokonała Ewelina Kwapięń (2010). Jej rozprawa ma wprawdzie nastawienie historycznojęzykowe, ale do niniejszych rozważań zbliża ją to, że badaczka zebrała wyłącznie rzeczowniki. Trudno zresztą wyobrazić sobie, żeby neologizmy nazywające człowieka odnosiły się do całkowicie nowego zestawu kategorii leksykalnych (zakładam, że w moim materiale mogą pojawić się jakieś⁸ nowe pola, odmienne może być zaś przede wszystkim obciążenie kategorii już wcześniej istniejących). Wśród przykładów leksemów wymienionych w pracy rzeczowniki będące nazwami osób pojawiają się w 26 polach na 54 wyróżnione grupy (2010, s. 71–82), a bardziej widoczne te nazwy są w następujących obszarach:

- subpole 19. STOSUNKI RODZINNE (pole III. DOM CZŁOWIEKA, np. *descendant* ‘krewny w linii zstępnej’),
- pole IV. ARTYSTYCZNA DZIAŁAŃCZOŚĆ CZŁOWIEKA (np. *fabularz* ‘bajkopisarz’),
- pole VII. WIEDZA CZŁOWIEKA (tu: subpole 30. SZKOŁA I WYCHOWANIE, np. *bakalarka 1.* ‘nauczycielka szkoły elementarnej’, subpole 31. NAUKA, np. *bogomędrzec* ‘specjalista w dziedzinie teologii’).

Pola z największą liczbą rzeczowników osobowych dotyczą zaś:

- człowieka w społeczności – pole VI, subpola: 22. STOSUNKI MIĘDZYŁUDZKIE (np. *poturadło* ‘człowiek poszturchiwany, lekceważony’), 23. STOSUNKI PRZYJACIELSKIE I TOWARZYSKIE (np. *wiernica* ‘kobieta zaufana’), 24. STOSUNKI SŁUŻBOWE (np. *biegacz* ‘rodzaj służącego’), 25. STOSUNKI OGÓLNOSPÓŁECZNE (np. *dworus* ‘dworzaniń’), 28. ROZRYWKA, SPORT, HOBBY (np. *balownik* ‘człowiek lubiący bywać na balach’), w mniejszym stopniu także 27. ZWYCZAJE I OBYCZAJE (np. *inicjant* ‘mający być wtajemniczonym’), oraz
- człowieka pracującego – pole X, subpola: 40. HANDEL I USŁUGI (np. *brokanter* ‘handlujący starzyzną’), 41. PRACA FIZYCZNA (np. *wardęga* ‘ogrodnik’), 42. PRACA UMYŚLOWA (np. *ekonomik* ‘specjalista w zakresie ekonomii’), 43. GOSPODARSTWO (np. *marymontczyk* ‘postępowy gospodarz’)⁹.

⁸ Wyróżnienia wyrazów zapisywanych rozstrzelonym drukiem pochodzą od autora artykułu. W definicjach neologizmów w taki sposób zapisano wyrazy istotne dla klasyfikacji tematycznej.

⁹ Pracą poświęconą w całości parataktycznemu polu leksykalnemu CZŁOWIEK w aspekcie diachronicznym jest rozprawa Ryszarda Tokarskiego *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)* (1984). Badacz przyjął perspektywę zupełnie inną niż prezentowana w niniejszym artykule. Za elementy strukturujące pole Ryszard Tokarski uznaje znaczniki semantyczne

Wyrazy nazywające człowieka w klasyfikacji tematycznej neologizmów

Klasyfikację tematyczną jednostek nowych przeprowadziła Teresa Smółkowa (2001). Autorka zestawiała dwa zbiory jednostek: wyrazy, które pojawiły się w polszczyźnie po drugiej wojnie światowej, oraz te powstałe po 1989 roku, czyli po transformacji ustrojowej¹⁰. Źródła pracy stanowią *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego i kartoteka neologizmów Obserwatorium Językowego Instytutu Języka Polskiego PAN, częściowo zawarta w dwóch tomach opracowania leksykograficznego *Nowe słownictwo polskie* (2001, s. 9). Badaczka, przeprowadzając podział materiału na pola tematyczne, nie analizuje tylko nazw ludzi. Jednakże w pierwszym makropolu: CZŁOWIEK są *de facto* zebrane przede wszystkim takie nazwy (oraz – mniej liczne – czasowniki i przymiotniki od nich derywowane).

Obszar CZŁOWIEK JAKO JEDNOSTKA zawiera dwa subpola: CECHY FIZYCZNE, w którym zebrano nazwy odnoszące się głównie do płci, wieku i wyglądu człowieka (np. *facio, małolat, sarkofag*¹¹, *anorektyczka*), oraz CECHY PSYCHICZNE, CHARAKTEROLOGICZNE I UMYSŁOWE (np. *cykor, popędliwiec, emocjonalista, luzak, szpaner*). Człowiek – jednostka jest zatem widziany dychotomicznie: jako składający się ze sfery fizycznej oraz psychicznej, z tym że w pracy nie wyróżnia się oddzielnych subpól, zwłaszcza „psychicznych”, typu INTELEKT, CHARAKTER, OSOBOWOŚĆ.

Kolejne pole – CZŁOWIEK JAKO ISTOTA SPOŁECZNA – obejmuje subpole najliczniejsze NAZWY ZAWODÓW (np. *jądrowiec, geochemik, dźwigowy,*

(takie jak $\pm$ *Istota ludzka*, $\pm$ *Dzieciący*, $\pm$ *Niemowlęcy*, $\pm$ *Męski*, $\pm$ *Młody*, $\pm$ *Dobry*) (1986, s. 23–26) i bada przekształcenia semantyczne oraz formalne w obrębie grupy wyrazów będących hiponimami wobec hiperonimu *człowiek*, a także ich synonimów, wyrazów komplementarnych oraz derywatów. Zwraca uwagę na pewne cechy semantyczne rzeczownika *człowiek* (i innych nazw występujących w polu), które to cechy w pewnych znaczeniach (i użyciach) stają się pierwszoplanowe (np. *człowiek jako istota (moralnie) dobra*, por. np. *ludzki, człowieczeństwo*, s. 44–46), zajmuje się niektórymi podpolami (np. nazwy dzieci/ludzi [bardzo] młodych, por. *dziewiątko, dziewięteczko, dziecina, dziatki, chłopię, otroczę, dziewczę*, s. 54–55, 58–63, nazwy ludzi starych, np. *baba, dziad, dziadowisko, staruszek*, s. 135–140). Nie buduje jednak modelu superpola CZŁOWIEK jako złożonego z określonej liczby pól niższego rzędu odnoszących się różnorodnych elementów charakteryzujących człowieka (lub też inaczej: ten model wyznacza w tej koncepcji hierarchia podstawowych składników semantycznych współtworzących znaczenie leksemu *człowiek*). W rozważaniach uczony odnosi się głównie do wieku czy płci człowieka, ale nie bada leksemów nazywających go ze względu na rodzaj wykonywanej pracy, zainteresowania, cechy charakteru i intelektu czy zachowania.

¹⁰ Co oczywiste, z dzisiejszego punktu widzenia często nie są to neologizmy.

¹¹ Definicja: ‘osoba stara z perspektywy mówiącego’.

*solarz*¹²; autorka zauważa, że aż prawie 20 proc. zebranych przez nią nazw ludzi to nazwy zawodów, a wśród nich głównie: nazwy pracowników technicznych związanych z przemysłem¹³, urzędników i pracowników administracji¹⁴, 2001, s. 107), a także – najbardziej zróżnicowana wewnętrznie grupa – POGŁĄDY, PRZYNALEŻNOŚĆ (np. *ekologista, awangardysta, proaborcjonista*). W tym subpolu na plan pierwszy wybijają się określenia ludzi ze względu na ich poglądy polityczne i przynależność organizacyjną (np. *wałęsista, olszewik*¹⁵) oraz – ze względu na zainteresowania, zamiłowania, posiadanie, uczestniczenie w grupie (np. *papierosiarz, majówkarz, teleholik, filmoman, jazzfan*).

Małe grupy leksykalne wiążą się chociażby z relacjami międzyludzkimi (np. *prezydentowicz*¹⁶), statusem ekonomiczno-finansowym (np. *nurek*) oraz z prawem i jego naruszaniem (np. *haker*). Człowiek – istota społeczna, którego obraz wyłania się z nowego słownictwa, to wykonawca zawodu, członek organizacji, zwolennik różnych idei i doktryn. Relacje międzyludzkie w tym zbiorze zostały zredukowane tylko do tych, które są ważne ze względów utylitarnych (2001, s. 116)¹⁷. Podobne zjawisko będzie charakterystyczne również dla opisywanego materiału.

Procedura badawcza I – sposób ograniczenia materiału

Materiał jest ograniczony do neologizmów występujących w słowniku (słownikach) OJ UW. Z materiału usunięto jednostki, jeśli udało się odnaleźć je z wcześniejszą datą poświadczenia (prowadzenie takich poszukiwań ani datacja poszczególnych wyrazów nie stanowią jednak celów badania). W niektórych przypadkach można mieć wątpliwości, czy odnotowane jednostki rzeczywiście nie były znane przez rokiem 2000 (np. *dziadzia-dzidzia*¹⁸, proste wyszukiwanie

¹² Definicja: ‘robotnik zajmujący się soleniem’.

¹³ Grupa charakterystyczna zwłaszcza dla zasobu powojennego.

¹⁴ Zdecydowanie w dalszej kolejności będą to nazwy artystów, osób związanych ze światem kultury (np. *szopenista, kabaretopisarz*), sportowców (np. *windsurfiingowiec*), specjalistów wysokiej techniki (np. *mikroelektronik*) i medycyny (np. *bariatra*; 2001, s. 110–112). Są one bardziej charakterystyczne dla zasobu nowszego – słownictwa lat 90. XX wieku.

¹⁵ Definicja: ‘zwolennik Jana Olszewskiego, premiera RP w latach 1991–1992’.

¹⁶ Definicja: ‘syn prezydenta, zwłaszcza w odniesieniu do Jarosława Wałęsy’.

¹⁷ Badaczka wyróżnia jeszcze jedno makropole DZIEDZINY DZIAŁALNOŚCI CZŁOWIEKA (przemysł, ekonomia, polityka, medycyna i kultura), nie ma w nim jednak nazw osób (2001, s. 116–128).

¹⁸ Definicja: ‘starszy mężczyzna ubierający się i zachowujący, jakby był o wiele młodszy’. W artykule – ze względu na ograniczoną ilość miejsca – definicjami opatruję te leksemy, których znaczenie może być niejasne. Czasami definicja pojawia się w tekście, a nie w przypisie. Wówczas stanowi nie tylko kontekst, lecz także przedmiot analizy.

za pomocą Google nie doprowadziło do znalezienia wcześniejszych poświadczeń, dlatego leksem pozostał w badanym zbiorze).

Z listy haseł biorę pod uwagę tylko te, które nazywają człowieka (są kohiponimami wobec hiperonimu *człowiek*). Będą to rzeczowniki oraz wyrażenia rzeczownikowe. Łącznie tworzą one zbiór 832 jednostek (16,6 proc. liczby neologizmów notowanych przez OJ UW w obydwu witrynach), czyli grupę dużą (jeśli uświadomimy sobie, że spośród wszystkich jednostek odnoszących się do człowieka bierzemy pod uwagę tylko nazwy osób¹⁹). Analizowane pole tematyczne jest więc istotne z punktu widzenia nowego słownictwa²⁰. Włączam do niego nazwy żeńskie (typu *fitbloggerka*²¹, *freediverka*²², *żakini*²³, *longboardzistka*²⁴), które traktuję tak samo jak nazwy innego typu, czyli przyporządkuję do odpowiednich pól na podstawie kryterium leksykalno-semantycznego²⁵.

Z badanego materiału wyłączam natomiast nazwy postaci fantastycznych (np. *elfka*), a także collectiva (np. *licbaza*²⁶). Jeśli jednostka występuje w kilku wariantach ortograficznych (np. *dogwalker*, *dog walker* i *dog-walker*²⁷, *wsiur* i *wsiór*), pod uwagę biorę wyłącznie (podkreślony) wariant najczęstszy.

¹⁹ Trudno odwoływać się tu do danych bezwzględnych, ponieważ nie ma całościowej klasyfikacji tematycznej neologizmów OJ UW. Jest to jednak zdecydowanie superpole najliczniejsze z przeanalizowanych do tej pory (por. Łachnik 2022, s. 25; Łachnik 2023, s. 209 – tu pod uwagę biorę nie całość materiału, lecz liczebność pól). Gdyby iść tropem myślenia zaproponowanym przez D. Buttler (1978, s. 39–40) duża liczba jednostek nazywających człowieka mogłaby również świadczyć o antropologicznym charakterze nowego słownictwa. Zwróćmy jednak uwagę, że procentowy udział nazw osób w zasobach OJ UW nie jest bardzo duży. Być może ma to związek z tendencją do uabstrakcyjniania się słownictwa neologicznego – czasami częstsze niż nazwy człowieka są nazwy przedmiotów, które mu towarzyszą, o czym wspominała także Teresa Smółkova, odnosząc się do nazw ludzi określanych ze względu na cechy i neologicznych nazw samych cech (2001, s. 106).

²⁰ Tak ujęte pole leksykalno-semantyczne nie jest polem pełnym, ponieważ wykluczone zostały z niego nierzeczowniki (np. czasowniki nazywające czynności wykonywane przez człowieka czy przymiotniki opisujące jego cechy). W obrębie nowego słownictwa zebranego przez OJ UW są one mniej liczne niż rzeczowniki.

²¹ Definicja: 'kobieta lub dziewczyna uprawiająca sporty fitness, np. (pół)zawodowo ćwicząca na siłowni'.

²² Definicja: 'kobieta uprawiająca freediving, czyli nurkowanie bez akwalungu, zwłaszcza bez maski'.

²³ Definicja: 'dziewczynka startująca w zawodach sportowych w najmłodszej grupie wiekowej, zazwyczaj poniżej 12. roku życia'.

²⁴ Definicja: 'dziewczyna lub kobieta jeżdżąca na longboardzie, czyli długiej i szerokiej desce'.

²⁵ Nie wyróżniam zatem odrębnej grupy NAZWY ŻEŃSKIE, która łączyłaby kryteria semantyczne i formalne (słowotwórcze), czyli miałyby inny charakter niż pozostałe wyróżnione pola.

²⁶ Definicja: 'ogół uczniów liceum'.

²⁷ Definicja: 'osoba, która zarobkowo zajmuje się wyprowadzaniem psów'.

Procedura badawcza II – sposób wyróżniania pól leksykalno-semantycznych w odniesieniu do materiału neologicznego

Przedstawiona klasyfikacja tematyczna słownictwa ma charakter oddolny, wynikający z analizy zebranych słów (połączeń) i lektury haseł słownikowych (w tym definicji oraz przykładów użycia). Wyróżnione pola leksykalno-semantyczne nie pozostają bez związku z innymi klasyfikacjami, prowadzonymi zwykle na znacznie większym materiale (por. dalsza część artykułu, odniesienia do tych klasyfikacji podaję w przypisach).

W pierwszej kolejności leksemy zostały zebrane w kilku polach o charakterze konkretnym – jako centrum każdego z nich wybrałem wyraziste pojęcie:

- 1) CECHY FIZYCZNE (WYGLĄD),
- 2) INTERNET I NOWE TECHNOLOGIE,
- 3) PRACA,
- 4) SEKS,
- 5) SPORT
- 6) ZDROWIE²⁸.

Do tej grupy pól dodałem trzy kolejne, o nieco mniej wyrazistych centrach, rysujących się jednak jasno podczas analizy neologizmów:

- 7) POGLĄDY, POSTAWA,
- 8) RELACJE MIĘDZYLUDZKIE,
- 9) ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA²⁹.

---

²⁸ W obrębie podgrupy pól leksykalno-semantycznych (a także innych wymienionych dalej podgrup) zastosowano kolejność alfabetyczną prezentacji pól (jeśli w podgrupie występowało kilka pól).

²⁹ Pole RELACJE MIĘDZYLUDZKIE (rozbite na różne podpola) występuje w zasadzie w każdej z przywoływanych klasyfikacji (np. E. Kwapien wyróżnia pole CZŁOWIEK W SPOŁECZNOŚCI, a w jego obrębie m.in. podpola: STOSUNKI MIĘDZYLUDZKIE, STOSUNKI PRZYJACIELSKIE I TOWARZYSKIE, STOSUNKI SŁUŻBOWE, STOSUNKI OGÓLNO-SPOŁECZNE, 2010, s. 75). Pole ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA znajduje swój korelat np. w klasyfikacji Barbary Batko-Tokarz, która w obrębie kompleksu CZAS WOLNY wyróżnia podpole HOBBY I ZAINTERESOWANIA (2019, s. 213–214); w pracy Eweliny Kwapien jest to część subpola ROZRYWKA, SPORT, HOBBY w kompleksie CZŁOWIEK W SPOŁECZNOŚCI (2010, s. 77). Pole POGLĄDY, POSTAWA obejmuje zakresem elementy różnych (pod)pól wyróżnionych przez Barbarę Batko-Tokarz: przede wszystkim podpól DZIAŁALNOŚĆ POLITYCZNA oraz DOKTRYNY I POGLĄDY POLITYCZNE w obrębie pola FUNKCJONOWANIE PAŃSTWA (2019, s. 223), podpola WOLA, POSTAWY, NASTAWIENIE CZŁOWIEKA WOBEC ŚWIATA I ŻYCIA (wyróżnionego w obrębie pola OCENA I WARTOŚCIOWANIE; 2019,

W ostatnim etapie neologizmy nieprzyporządkowane do żadnego (jednego) z wymienionych pól, ale nazywające człowieka i odnoszące się do jego działań, zachowania bądź sytuacji, w której się znalazł, lub charakteryzujące go w inny sposób, zostały przyporządkowane do grup o najbardziej rozmytych granicach:

- 10) CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE³⁰,
- 11) DZIAŁANIA, ZACHOWANIA,
- 12) SYTUACJA³¹.

Cztery leksemy (*badziewiarz 3.*, *badziewiara 3.*, *lachociąg 2.*, *przegryw 2.*) nie kwalifikują się do żadnej z wymienionych grup, ponieważ nie da się określić ich

---

s. 194–195), a w mniejszym stopniu także – podpola OKREŚLENIA CZŁOWIEKA ZE WZGLĘDU NA JEGO DZIAŁALNOŚĆ INTELEKTUALNĄ (w obrębie pola DZIAŁALNOŚĆ INTELEKTUALNA CZŁOWIEKA; 2019, s. 197).

³⁰ Takim konglomeratem pojęciowym (intelekt + psychika) posługuje się na przykład Dorothea Zdunkiewicz-Jedynak, budując aspekty wyobrazeniowe tworzące pojęcia odnoszące się do wieku człowieka (DZIECIŃSTWO, MŁODOŚĆ, DOJRZAŁOŚĆ, STAROŚĆ, 2021, s. 240).

³¹ Dla tych grup, o charakterze najbardziej niejednorodnym i otwartym, często trudniej znaleźć niewątpliwe odpowiedniki w przywoływanych klasyfikacjach tematycznych słownictwa. Pole 10. tylko częściowo nakłada się z: polem USPOSOBIENIE CZŁOWIEKA (Batko-Tokarz 2019, s. 192–193), polem CHARAKTER CZŁOWIEKA i JEGO CECHY (Markowski 1992a, t. 1, s. 113). W klasyfikacji Markowskiego zostało natomiast wyodrębnione pole ZACHOWANIE CZŁOWIEKA (jest to jedno z najbardziej obciążonych ilościowo pól w zbiorze słów współnastylowych). Badacz wspomina o kłopotach z wyznaczeniem granic tego pola (1992a, t. 1, s. 122–124). O określeniach osób ze względu na ich zachowanie pisze także Batko-Tokarz, analizując pola leksykalne zawierające rzeczowniki męskoosobowe będące nazwami wyłącznie mężczyzn, z tym że łączy je z polem dotyczącym charakteru. Autorka wymienia (za innymi badaczami) następujące przykłady rzeczowników, które można umieścić w tym polu: *bydlak, chojrak, lawirant, twardziel* itp. (2013, s. 249–250). Dla wskazanego przeze mnie zbioru SYTUACJA, mającego częściowo charakter grupy typu VARIA, odpowiednikiem może być część podpola CZŁOWIEK JAKO ISTOTA SPOŁECZNA w klasyfikacji Teresy Smółkowej. Badaczka wyróżnia grupę wyrazów opisujących uczestniczenie, branie udziału w czymś, znajdowanie się w jakiejś przejściowej sytuacji, np. *wycieczkowicz, zlotowiec, urlopowicz, weekendowiec, pikieciarz* (2001, s. 115).

Skonstruowanej przez mnie klasyfikacji można zatem zarzucić niespójność, ponieważ zawiera ona zarówno pola „konkretne”, takie jak ZDROWIE czy SPORT, jak i grupy „rozmyte”, bardziej abstrakcyjne, np. CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE czy DZIAŁANIA, POSTĘPOWANIE. Jest to rzeczywiście pewnego rodzaju pęknięcie, wynikające może z oddolnego charakteru przeprowadzanego podziału. Wydaje mi się również, iż pewnego rodzaju niedopasowanie (niejednorodność) wyróżnianych pól czy grup wyrazów może być także trudnym do uniknięcia skutkiem próby podziału na kategorie dużego zbioru elementów językowych o nie zawsze ugruntowanym znaczeniu. Zwracam też uwagę na to, że korzystanie z różnego rodzaju kluczy pojawia się także w innych klasyfikacjach tematycznych. Przykładowo: Barbara Batko-Tokarz obok subpól z centrami czysto leksykalnymi, „konkretnymi”, typu RODZINA, SPORT, PRACA, JĘZYK, BIZNES wyróżnia pole OCENA I WARTOŚCIOWANIE z subpolem SŁOWNICTWO OCENIAJĄCE (2019, s. 193–196) i nazwą o charakterze bardziej metafizycznym.

znaczenia – są to jednostki o charakterze czystych inwektyw³². Zostały umieszczone w zbiorze

13) CZYSTA OCENA

Siedem leksemów odnoszących się do konkretnych (znanych z imienia i nazwiska) osób zostało zebranych w polu

14) KONKRETNE OSOBY

Są to na przykład³³: *JP2*, *B16*, *CR7*, *patointeligent 2.*, *ziobrzyca 2.*³⁴. Pola 1–12 zostaną omówione niżej we wskazanej kolejności.

Procedura badawcza III – przyporządkowanie jednostek do pól leksykalno-semantycznych

Nowe leksemy i wyrażenia włączam w obręb pól leksykalno-semantycznych w taki sposób, aby (choć jest to rozwiązanie nieco sztuczne) jedną jednostkę (w określonym znaczeniu) przyporządkować do jednego pola³⁵ – tego, z którym w strukturze znaczeniowej wiąże się ona najsilniej, chociaż taka decyzja ma czasami charakter arbitralny. Ma jednak umocowanie w literaturze przedmiotu (por. Kwapien 2010, s. 70).

Gdyby przypisywać jedną jednostkę do kilku pól, w przypadku tych jednostek, które są odpowiednikami pojęć ważnych dla kultury współczesnej (np. *janusz 1.*,

³² Por. przykład odnoszący się do jednostki *badziewiarz 3.*: „okej kurwa aleś mi powiedział. Przecież wiem że jest zasada że się nie pije ty **badziewiarzu**. Pytam dlaczego jest taka zasada, a jak nie wiesz to szcym ryj” [pisownia oryginalna].

³³ Kolejno: Jan Paweł II, Benedykt XVI, Cristiano Ronaldo (piłkarz grał z numerem 7, początkowo w Realu Madryt, a potem także w innych klubach), Mata (znany raper, właśc. Michał Matczak, autor i wykonawca piosenki *Patointeligencja*), Beata Kempa (polska polityk o poglądach prawicowych, zwolenniczka Zbigniewa Ziobry, przywódcy partii Solidarna, później Suwenna, Polska i ministra sprawiedliwości w rządzie Zjednoczonej Prawicy w latach 2015–2023).

³⁴ Takie ujęcie, niejako stawiające jednostki odsyłające do nazw własnych na równi z rzeczownikami pospolitymi, może wydawać się wątpliwe z metodologicznego punktu widzenia. Pojawia się jednak w literaturze przedmiotu – Ewelina Kwapien w swojej klasyfikacji rzeczowników (w obrębie pola XV. „METAJĘZYK” CZŁOWIEKA) wyróżnia subpole 54. NAZWY WŁASNE (2010, s. 82). Zwróćmy uwagę, że zebrane przeze mnie jednostki nie tyle odsyłają bezpośrednio do rzeczywistości, ile – do innych elementów języka (nazw własnych), a dodatkowo najczęściej niosą pewien naddatek semantyczny, jakąś ocenę bądź mają określone nacechowanie stylistyczne, nieobecne w nazwach podstawowych (np. żartobliwość, ironię, dystans, pogardę). Niektóre z nich (por. *ziobrzyca 2.*) trudno wręcz uznać za nazwy własne.

³⁵ Z jednej strony wiadomo bowiem, że dana jednostka może mieć udział w tworzeniu dwóch (więcej) pól. Z drugiej – w badaniu, którego punktem dojścia jest analiza ilościowa, taka kwalifikacja jednostek byłaby wątpliwa.

2., 3.³⁶, *seba*³⁷, *madka*³⁸, *silvers*³⁹, *dziaders* 1.⁴⁰, 2.⁴¹), pól, w których obrębie można by je umieścić, byłoby wiele. Osoby nazywane tymi słowami często bowiem wyglądają w określony sposób, w określony sposób się zachowują, mają określone cechy charakteru, zainteresowania i upodobania, wchodzą w określone relacje. Trudno byłoby zatem zdecydować, czy dana jednostka należy do trzech, czterech czy może pięciu pól (w jaki sposób postawić granicę, do ilu maksymalnie pól kwalifikujemy te jednostki?). Wówczas w materiale mielibyśmy jednostki kwalifikowane do jednego tylko pola, a także – jednostki zakwalifikowane do dwóch, trzech, czterech, pięciu (?) pól. Spowodowałoby to, że jedna jednostka liczona byłaby raz, a inne – kilka razy. Moim zdaniem nie jest to najlepsze rozwiązanie w przypadku opisu ilościowego – jednostka analizowana (czyli wyraz/wyrażenie w określonym znaczeniu) nie odpowiadałaby wówczas jednostce znajdującej się w polu leksykalno-semantycznym⁴².

Ta część procedury ma zatem siłą rzeczy charakter aproksymatywny, co chyba nieuniknione w takim typie badania. Bywa, że umieszczenie jednostki w określonym polu (z 14 wyznaczonych) jest bezdyskusyjne, np. rzeczownik *dogwalker* znajdzie się w polu PRACA. Czasami daną jednostkę umieszczam w takim, a nie innym polu, posiłkując się raczej wycuciem językowym niż obiektywnymi

³⁶ Definicje: 1. 'mężczyzna, którego wygląd i zachowanie świadczą o braku gustu, często stagnacji umysłowej, hołdowaniu mało wymagającym rozrywkom', 2. 'mężczyzna, który w trosce o własne korzyści działa kosztem innych, nie liczy się z ich potrzebami, zachowuje się niekulturalnie, czasami też dąży do tego, by kogoś oszukać', 3. 'mężczyzna, który robi coś nieudolnie, podejmuje się wykonania jakiejś pracy w przekonaniu, że ma wystarczające kompetencje intelektualne i zawodowe, choć w rzeczywistości jest inaczej'.

³⁷ Definicja: 'młody mężczyzna uosabiający stereotyp mieszkańca blokowisk i przedstawiciela miejscowej subkultury, często przypisywane mu atrybuty to noszenie odzieży sportowej, prawicowe poglądy, brak zatrudnienia, działalność w środowisku kibicowskim'.

³⁸ Definicja: 'matka, która, w opinii mówiącego, w przesadny sposób angażuje się w zadania wynikające z macierzyństwa, przyjmuje postawę wyższościową w stosunku do innych matek oraz postawę roszczeniową wobec wszystkich ludzi'.

³⁹ Definicja: 'osoba dojrzała: ktoś, kto zwykle skończył już 50 lat i jest aktywny, pełen życia, gotowy do podejmowania nowych wyzwań, uczenia się nowych rzeczy'.

⁴⁰ Definicja: 'starszy mężczyzna, który według mówiącego ma przestarzałe poglądy'.

⁴¹ Definicja: 'mężczyzna zajmujący uprzywilejowaną pozycję społeczną lub polityczną i odwołujący się do niej, aby umocnić swój wizerunek, mający (w opinii mówiącego) przestarzałe poglądy na rzeczywistość i zwykle myślący się w jej ocenie'.

⁴² Chociaż takie opisy istnieją, co przecież zależy od przyjętej konwencji – np. materiał Andrzeja Markowskiego liczy ponad 6000 jednostek (5950 wyrazów autosemantycznych i 170 wyrazów gramatycznych oraz liczebników), a w tabeli zbierającej jednostki w polach znajdziemy 7201 jednostek, właśnie dlatego że niektóre z nich są liczone więcej niż jeden raz (1992a, t. 1, s. 69, 153–154). W moim materiale wątpliwe pod tym względem wydają się zwłaszcza takie jednostki, które trzeba by liczyć więcej niż dwa razy.

przesłankami. Rzeczowniki *szur* i *szurek*⁴³ znajdują się w polu POGLĄDY, POSTAWA, chociaż te leksemy nie tyle opisują, nazywają kogoś ze względu na jego poglądy, ile oceniają poglądy określonej osoby i nią samą.

Zatem: aby zobiektywizować to działanie, posługuję się przede wszystkim zapisem definicyjnym w słowniku (słownikach) OJ UW. Jako narzędzie pomocnicze wykorzystuję przykłady użycia danej jednostki (por. Batko-Tokarz 2019, s. 280–282). W definicji wyrazu szukam elementu znaczeniowo ściśle powiązanego z jednym z wyróżnionych pól. Większa część takich rozwiązań przynosi dobre rezultaty (np. przysłówek *zarobkowo* w definicji leksemu *dogwalker*). Definicja *rzęsoholiczka* ‘kobieta, która interesuje się rzęsami, ich pielęgnacją i związanymi z nimi zabiegami kosmetycznymi’ pozwala zakwalifikować leksem do pola ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA. W tym polu znajdzie się także rzeczownik *rośliniara* ‘miłośniczka roślin, najczęściej doniczkowych’⁴⁴.

Znaczenie innych leksemów często odnosi się do dwóch pól leksykalno-semantycznych, widocznych na różnych poziomach znaczenia jednostki. Przykładami niech będą rzeczowniki *biurofaszysta* i *dplomatołek*. Można powiedzieć, że ich tło semantyczne stanowi PRACA: pierwszy określa urzędnika, a drugi – dyplomatę. Na to tło nakłada się jeszcze swoisty punkt widzenia: urzędnika i dyplomatę określamy mianem *biurofaszysty* i *dplomatołka* przede wszystkim dlatego, że przejawiają oni określone cechy, czymś się charakteryzują: pierwszy chciałby maksymalnie uporządkować, ujednolicić całą rzeczywistość, także te jej obszary, które takim działaniom się nie poddają, drugi zaś nie jest zbyt zręczny, inteligentny ani skuteczny w wykonywaniu swoich obowiązków⁴⁵. Obydwa leksemy umieściłem w polu 10) CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE.

Opis pól leksykalno-semantycznych

W punktach 1–6 zebrano pola leksykalne o charakterze „konkretnym”, odnoszące do fizyczności człowieka lub określonych dziedzin życia.

⁴³ Definicja: ‘osoba mająca radykalne i kontrowersyjne poglądy, głosząca teorie spiskowe lub pseudonaukowe koncepcje, przestrzegająca innych przed rzekomymi zagrożeniami i okazująca niechęć osobom niepodzielającym jej punktu widzenia’.

⁴⁴ W definicjach podawanych w artykule pomijam kwalifikatory.

⁴⁵ Zwróćmy uwagę, że te elementy można by także umieścić także wewnątrz pola DZIAŁANIE, gdyż obydwie jednostki nazywają człowieka postępującego w określony sposób.

1. Pole CECHY FIZYCZNE (WYGLĄD)

W tym polu znajduje się zaledwie 21 jednostek (około 2,5 proc. materiału) opisujących człowieka ze względu na jego wiek (np. *superstulatek*⁴⁶, *nastka*⁴⁷, *świeżorodek* 1., 2.⁴⁸), stan fizyczny (*ciężarówka*⁴⁹), w tym niepełnosprawność (np. *wózkers*⁵⁰), ubiór (*rurkowiec*⁵¹, *normcorowiec*⁵²), pochodzenie (*ciapaty*⁵³), a przede wszystkim – co się wiąże z wymienionymi kategoriami – wygląd (np. *alvaro*⁵⁴, *szyta*⁵⁵, *dżaga*⁵⁶, *tipsiara*). Niektóre z tych wyrazów kierują naszą uwagę na atrakcyjność fizyczną, a nawet seksualną człowieka (np. *alvaro*, *dżaga*) i można je umieścić na granicach pola SEKS.

Zaskakuje tak niewielka liczba jednostek nazywających człowieka ze względu na jego cechy fizyczne (w tym cechy wyglądu). Wydaje się to niezgodne z obsesją fizyczności i wyglądu, tak charakterystyczną dla kultury współczesnej. To pole leksykalno-semantyczne jest skądinąd bardzo ważne również w potocznej (emocjonalnej) warstwie języka (a przecież słownictwo najnowsze jest w dużej części tak właśnie nacechowane). Tym bardziej zastanawia więc to, że wśród omówionych kategorii to pole zajmuje niską pozycję⁵⁷. Zwróćmy uwagę, że wyrazy określające cechy fizyczne człowieka znaleźć można w polach SPORT (np. *pompowaniec* 2., czyli *paker*⁵⁸) oraz ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA (np. *włosomaniaczka*), a nawet INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE (np. *fitbloggerka*). Jednostek tych nie ma aż tak dużo, żeby wskazane proporcje zmieniły się w znacznym stopniu. Na niewielką liczbę jednostek neologicznych

⁴⁶ Definicja: 'osoba mająca sto dziesięć lub więcej lat'.

⁴⁷ Definicja: 'nastolatka'.

⁴⁸ Definicja: 1. 'dziecko od momentu urodzenia do końca pierwszej doby życia', 2. 'noworodek'.

⁴⁹ Definicja: 'kobieta będąca w (zaawansowanej) ciąży'.

⁵⁰ Definicja: 'osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim'.

⁵¹ Definicja: 'chłopiec lub mężczyzna noszący spodnie rurki'.

⁵² Definicja: 'mężczyzna ubierający się zgodnie z zasadami stylu *normcore*, polegającego na noszeniu wygodnych, luźnych, niemarkowych ubrań'.

⁵³ Definicja: 'ciemnoskóry imigrant, zwykle z Pakistanu lub Indii'.

⁵⁴ Definicja: 'mężczyzna, który jest bardzo atrakcyjny, dba o swój wygląd, modnie się ubiera, a jego głównym zajęciem jest uwodzenie kobiet'.

⁵⁵ Definicja: 'mężczyzna ćwiczący na siłowni, mający charakterystyczny, wydatny kark'.

⁵⁶ Definicja: 'młoda atrakcyjna dziewczyna/kobieta'.

⁵⁷ Podczas dyskusji nad referatem stanowiącym podstawę niniejszego artykułu niektórzy uczestnicy zwrócili uwagę na to, że w pewnym sensie wygląd jest we współczesnej rzeczywistości opisywany („obsługiwany”) pozajęzykowo – przez fotografie umieszczane m.in. w mediach społecznościowych, a także np. memy i obrazki innego typu, co może stanowić pośrednią przyczynę tak małego obciążenia tego pola (bardzo dziękuję p. Przemysławowi Meggerowi za tę uwagę).

⁵⁸ Obydwa wyrazy to żartobliwe nazwy osoby (zbyt) intensywnie ćwiczącej na siłowni, wykonującej głównie trening siłowy, mającej napompowane mięśnie.

określających człowieka ze względu na cechy fizyczne zwracała uwagę także Teresa Smółkowa (2001, s. 102–103).

2. Pole INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE

To średniej wielkości pole (66 jednostek) o zwartej, wyrazistej strukturze. Jego centrum stanowią nazwy użytkowników określonych portali, programów, serwisów i aplikacji, np. *fejsbookowicz*, *instagramowiczka*, *snapowicz*⁵⁹, *skajpowicz*, *tiktokerka*, *twitterianin* (= *ćwierkacz*), *allegrowicz*. Użytkownicy ci zachowują się w określony sposób (zgodnie lub niezgodnie z regułami przyjętymi w danej społeczności), por. *polubownik* (= *lajker*, *lajkers*)⁶⁰, *kliktywista*⁶¹, *lurker*⁶², *hejter*. W tej grupie rzadko znajdziemy neologizmy profilujące to, że korzystanie z internetu może być zbyt częste (por. *fejssoholik*⁶³).

Drugi wyrazisty zbiór to nazwy osób grających w gry komputerowe/sieciowe (np. *cybergracz*, *cyberatleta*⁶⁴, *konsolowiec*⁶⁵, *gamer*⁶⁶, *e-mistrz*⁶⁷; niektóre z tych wyrazów mogłyby być zakwalifikowane do pola SPORT), a trzeci – nazwy osób prowadzących działalność (zarobkową) w internecie, np. *instamatka*⁶⁸, *cewebryta*⁶⁹, *floger*⁷⁰. W tym polu znajdziemy także rzeczowniki oznaczające osoby oferujące w sieci usługi i z nich korzystające (np. *e-lekarz*, *e-pacjent*, *e-klient*). Zwartą grupą wyrazów są nazwy przestępców internetowych, zawierające często elementy *cyber-* oraz *e-* (np. *cyberzłodziej*, *cyberdżihadysta*, *cyberstalker*, *e-terrorysta*),

⁵⁹ Definicja: ‘użytkownik aplikacji Snapchat, służącej do wysyłania filmów i zdjęć’.

⁶⁰ Trzy rzeczowniki nazywają osobę, która polubiła jakiś post.

⁶¹ Definicja: ‘osoba angażująca się w działalność społeczno-polityczną za pośrednictwem Internetu, zwłaszcza mediów społecznościowych’.

⁶² Definicja: ‘od ang. *lurk* – czaić się, zerkać: użytkownik forum internetowego, który aktywnie się nie wypowiada na tym forum, a raczej czyta to, co napisali inni’.

⁶³ Leksem można umieścić także w polu ZDROWIE.

⁶⁴ Definicja: ‘osoba rywalizująca w internetowych/komputerowych grach sportowych’.

⁶⁵ Definicja: ‘osoba używająca konsoli do gier’.

⁶⁶ Zgodnie z definicją: ‘osoba, której wieloletnim hobby i głównym zajęciem w wolnym czasie, lub nawet działalnością zawodową, jest gra w wszelkiego rodzaju gry’. Leksem mógłby być zakwalifikowany do pól ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA lub PRACA.

⁶⁷ Definicja: ‘osoba, która zwyciężyła w zawodach e-sportowych, czyli w zawodach sportowych rozgrywanych w Internecie’.

⁶⁸ Zgodnie z definicją: ‘kobieta zajmująca się hobbystycznie lub zarobkowo (jako influencerka) publikowaniem w mediach społecznościowych treści związanych z ciążą, rodzicielstwem i rozwojem swojego dziecka’. Leksem mógłby być zakwalifikowany do pól ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA lub PRACA.

⁶⁹ Definicja: ‘osoba, która zdobyła popularność dzięki obecności w Internecie, od *celebryta* i *web* – ang. *sieć*’.

⁷⁰ Definicja: ‘osoba prowadząca flog, czyli fałszywy blog – blog prowadzony wyłącznie w celach marketingowych i opłacany przez podmiot zainteresowany reklamą produktu lub usługi’.

a także osób prowadzących w Internecie działalność nieakceptowaną społecznie (por. *troll*⁷¹).

Znacznie mniej liczne są rzeczowniki nazywające osoby korzystające z urządzeń najnowszej techniki, niekiedy niewłaściwie, w sposób przykry dla innych (np. *smombie*⁷², *smartfonista*⁷³, *tableciarz*, *phubber*⁷⁴).

3. Pole PRACA

To najbardziej obciążone pole w opisywanym materiale (198 jednostek), konstytuujące się wokół nazw zawodów⁷⁵. Leksem *zawód* – widziany przez pryzmat najnowszego słownictwa – może być rozmaicie rozumiany⁷⁶. Napotkamy wyrazy, które są po prostu nazwami nowych zawodów, np. *paskowy*⁷⁷, *brafitterka*⁷⁸, *barber*, *barista*, *pijarowiec*, *piercer*⁷⁹. Część z rzeczowników wchodzących w skład tego pola można by określić trafniej mianem nazw quasi-zawodów, np. *petsitter*⁸⁰ (w definicji występuje słowo *odpłatnie*), *bajkoterapeuta*, *alpakoterapeuta*, *rumpolog*⁸¹, *senselier* (doradca zapachowy), *przitulacz* (‘osoba zajmująca się zawodowo przytulaniem’). Duża grupa to nazwy specjalistów, np. *onkologopeda*, *bioetyk*, *spin doktor*⁸². Niektóre określenia zawierają ocenę (np. stylistyczną), por. *pan kanapka*⁸³ (żartobliwość), *gin* (‘ginekolog’; potoczność, żartobliwość), *premierzyca* (wartościowanie negatywne).

⁷¹ Definicja: ‘osoba, która w Internecie celowo szerzy fałszywe opinie, sieje zamęt, często na czyjeś zlecenie’.

⁷² Zgodnie z definicją: ‘osoba uzależniona od korzystania ze smartfona’. Leksem można zakwalifikować także do pola ZDROWIE.

⁷³ Definicja: ‘osoba korzystająca ze smartfona’.

⁷⁴ Definicja: ‘osoba ignorująca i lekceważąca swojego rozmówcę – w czasie rozmowy intensywnie korzystająca z urządzenia mobilnego (np. telefonu komórkowego, smartfona, tableta)’.

⁷⁵ Przypomnijmy: była to także największa ilościowo grupa neologizmów wyróżnionych w materiale neologicznym przez Teresę Smółkową (2001, s. 109).

⁷⁶ Co wynika z rzeczywistości społecznej, w której zawód bywa pojmowany coraz szerzej – także jako jakiegoś typu działalność (przeważnie zarobkowa).

⁷⁷ Definicja: ‘autor pasków telewizyjnych’.

⁷⁸ Definicja: ‘kobieta zajmująca się brafittingiem, czyli profesjonalnym dobieraniem biustonoszy’.

⁷⁹ Definicja: ‘ktoś, kto zawodowo zajmuje się piercingiem’.

⁸⁰ Definicja: ‘osoba opiekująca się odpłatnie zwierzętami domowymi’.

⁸¹ Definicja: ‘specjalista w zakresie rumpologii, czyli sztuki odczytywania przyszłości człowieka oraz określania jego charakteru na podstawie kształtu poślaków (*sic!*)’.

⁸² Definicja: ‘specjalista pracujący dla znanych i wpływowych polityków lub partii politycznych, dbający o ich popularność w mediach i chroniący ich reputację poprzez umiejętne interpretowanie na ich korzyść różnych faktów i zdarzeń’.

⁸³ Definicja: ‘sprzedawca kanapek i innego rodzaju gotowego jedzenia, oferujący produkty pracownikom firm bezpośrednio w ich miejscu pracy’.

Rzeczowniki należące do pola PRACA nazywają czasem raczej funkcję niż zawód (*coolhunter*⁸⁴), innym razem – stanowisko (*akant*⁸⁵, *CEO*⁸⁶) albo odnoszą się do grupy zawodów (np. *freelancer*, *firmiarz*⁸⁷, *korporat*⁸⁸, *medyk*⁸⁹, *projektariusz*⁹⁰). Licznym zbiorem są określenia na granicy nazw zawodu i nazw działalności zarobkowej, np. *influencer*, *youtuber*, *streamer*, *trendsetter*, *vloger*, a inne – są nazwami osób podejmujących działania w celach zarobkowych, często na marginesie innej działalności, np. *ambasador (marki)*, *dermokonsultantka*, *hypeman*⁹¹, *hostytutka*⁹², *interesariusz*⁹³. Te leksemy umieścilibyśmy właśnie w sferze peryferyjnej pola. Pojawiają się także pojedyncze nazwy wskazujące na sposób uprawiania zawodu (*pop-polityk*) oraz sposób zatrudnienia (*czasownik*⁹⁴).

Na granicach pola moglibyśmy umieścić jednostki, takie jak *zielony ludzik*⁹⁵, *czyszciciel kamienic*⁹⁶, *patocelbryta* czy *bankster*⁹⁷ (nazwy osób, które z prowadzonej działalności czerpią dochody, choć działalność tę trudno określić mianem zawodu czy nawet pracy).

4. Pole SEKS

Omawiane pole (47 jednostek) ma zwartą strukturę. Występują w nim dwie wyraziste grupy neologizmów:

- 1) nazwy określające stosunek danej osoby do seksu (lub związków o charakterze seksualnym), wpisujące się w pewną typologię zachowań

⁸⁴ Definicja: ‘osoba zawodowo zajmująca się obserwowaniem rynku, wyszukiwaniem, analizowaniem i przewidywaniem nowych tendencji w jakiejś grupie społecznej’.

⁸⁵ Inaczej *account manager*.

⁸⁶ Definicja: ‘dyrektor generalny w przedsiębiorstwie lub organizacji’.

⁸⁷ Definicja: ‘właściciel firmy’.

⁸⁸ Definicja: ‘pracownik korporacji’.

⁸⁹ Definicja: ‘przedstawiciel zawodu medycznego, zwłaszcza takiego, który wiąże się z kontaktem z pacjentami’.

⁹⁰ Definicja: ‘osoba pracująca w systemie projektowym, otrzymująca opłatę za wykonany projekt’.

⁹¹ Definicja: ‘osoba wspierająca rapera w trakcie występów na żywo, dopowiadająca pominięte przez niego teksty’.

⁹² Definicja: ‘hostessa uprawiająca prostytutkę’.

⁹³ Definicja: ‘osoba lub instytucja uczestnicząca w tworzeniu projektu lub mająca wpływ na jego realizację’.

⁹⁴ Definicja: ‘osoba zatrudniona na krótki okres, mająca umowę na czas określony’.

⁹⁵ Definicja: ‘rosyjski żołnierz biorący nieoficjalnie udział w wojnie na Ukrainie, zwłaszcza w 2014 roku, przed zajęciem przez Rosję Krymu i Donbasu’.

⁹⁶ Definicja: ‘osoba zarobkowo zajmująca się na zlecenie właściciela prześladowaniami lokatorów kamienic, mającymi na celu skłonienie ich do wyprowadzenia się, co umożliwi właścicielowi uzyskanie znacznych korzyści finansowych z obrotu opróżnionymi nieruchomościami’.

⁹⁷ Definicja: ‘bankier będący przestępcą’.

seksualnych, np. *aseksualista*, *aseks*, *as* II⁹⁸, *demiseksualny* (rzeczownik), *demi*⁹⁹, *sapioseksualista*¹⁰⁰, *heteryk*¹⁰¹, *poliamorysta*¹⁰², lub niezwiązane z nią, ale także odnoszące się do zachowań seksualnych, np. *fuck friend*¹⁰³, *seksmaszyna*¹⁰⁴),

- 2) nazwy osób profilujące upodobania seksualne, np. *stópkarz*¹⁰⁵, *crossdresser*¹⁰⁶, *feeder* (= *wypasacz*)¹⁰⁷, *swingers*¹⁰⁸.

Zwróćmy uwagę, że pole SEKS możemy widzieć jako mające dużą część wspólną z polem ZAINTERSOWANIA, UPODOBANIA. Informację o tym, że te słowa stanowią tak bardzo wyraźną grupę neologizmów (w słownictwie lat 90. XX w.) znajdziemy także w opracowaniu Teresy Smółkowej (2001, s. 103, np. *seksoholik*, *seksista*, *heter*, *napalony*).

5. Pole SPORT

To jedno z większych pól leksykalno-semantycznych o najbardziej zwartej budowie (81 jednostek). Znajdziemy tu przede wszystkim nazwy osób uprawiających określone sporty – zawodowo lub amatorsko (np. *futsalista*¹⁰⁹, *kijkarz*¹¹⁰,

⁹⁸ Te trzy rzeczowniki nazywają osobę aseksualną (nieodczuwającą pociągu seksualnego, niemającą potrzeb seksualnych).

⁹⁹ Te dwa rzeczowniki nazywają osobę demiseksualną, czyli odczuwającą pociąg seksualny wyłącznie do osób, z którymi nawiązała silną więź emocjonalną.

¹⁰⁰ Definicja: 'osoba odczuwająca pociąg seksualny do osób z wysokim ilorazem inteligencji'.

¹⁰¹ Z definicją: 'osoba heteroseksualna' – słowo, które do tekstów o zasięgu ogólnym przedostało się z języka osób nieheteronormatywnych.

¹⁰² Definicja: 'ktoś tworzący związki seksualne z więcej niż jedną osobą'.

¹⁰³ Definicja: 'osoba, z którą regularnie uprawia się seks, ale z którą nie jest się związanym uczuciowo'.

¹⁰⁴ Definicja: 'osoba traktująca seks wyczynowo, starająca się np. mieć jak najwięcej partnerów seksualnych'.

¹⁰⁵ Definicja: 'osoba, zwykle mężczyzna, której (którego) fetyszem są stopy (kobięce)'.

¹⁰⁶ Znaczenie: 'osoba ubierająca się w stroje przeznaczone dla płci przeciwnej'. Być może zρέczniebyłoby przypisać ten leksem do subpola PŁEĆ (będącego elementem pola OKREŚLENIA FIZYCZNOŚCI CZŁOWIEKA, por. Batko-Tokarz 2019, s. 188–189).

¹⁰⁷ Definicja: 'mężczyzna, który dąży do doprowadzenia swojej partnerki do stanu chorobliwej otyłości, w którym jej życie i funkcjonowanie stanie się w pełni zależne od niego'.

¹⁰⁸ Definicja: 'osoba uprawiająca seks grupowy z różnymi partnerami, za wiedzą i aprobatą aktualnych partnerów, połączony z wymianą tych partnerów'.

¹⁰⁹ Definicja: 'osoba uprawiająca futsal, czyli halową piłkę nożną'.

¹¹⁰ Definicja: 'osoba uprawiająca nordic walking'.

*fitnesska*¹¹¹) – albo prowadzących działania okołosportowe (por. *fitbloggerka*¹¹²). Osoby te wykorzystują określony sprzęt (np. *BMX-owiec*¹¹³, *ostrokołowiec*¹¹⁴) lub specjalizują się w podtypie jakiejś dyscypliny (np. *freediverka*, *longboardzistka*). Część z tych jednostek ma charakter oceniający (*paker*, *pompowaniec* 2.). Wśród neologizmów zaliczonych do tego pola pojawiają się także nazwy sportowców nie pochodzące od rodzaju uprawianego sportu, ale związane z określoną cechą bądź zachowaniem (np. *stylista*¹¹⁵, *trybunowicz*¹¹⁶, *goleador*¹¹⁷, *underdog*¹¹⁸). Bywa, że jest to zachowanie niezgodne z prawem (*doper*, *dopingowicz*). W tym zbiorze znajdziemy również nazwy kibiców sportowych (np. *madridista*¹¹⁹, *piknik* 2.¹²⁰, *ustawkowicz*¹²¹).

6. Pole ZDROWIE

Pole leksykalno-semantyczne ZDROWIE ma dosyć zwartą i przewidywalną strukturę. Zebrano w nim 54 jednostki. Za taką grupę wyrazy odnoszące się do chorób uznaje w swoim materiale także Teresa Smółkowa (2001, s. 103), np. *anorektyczka*, *bulimiczka*, *migrenowiec*, *wrzodowiec* (dla badanego przez nią słownictwa charakterystyczne były zwłaszcza wyrazy odnoszące się do HIV i AIDS, np. *adidasowiec*, *hifowiec*, *nosiciel* – ostatni wyraz: z zawężeniem znaczenia).

W słownictwie najnowszym znajdziemy nazwy ludzi, którzy przeszli określone zabiegi chirurgiczne (*amputant* 1.¹²², *stomik*¹²³) oraz choroby (*udarowiec*).

¹¹¹ Definicja: ‘kobieta lub dziewczyna uprawiająca sporty fitness, np. (pół)zawodowo ćwicząca na siłowni’.

¹¹² Wyraz można zakwalifikować także do pola INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE lub pola PRACA.

¹¹³ Znaczenie ‘sportowiec lub amator uprawiający jazdę na BMX-ie’, zapis hasła słownikowego: *bmxowiec*.

¹¹⁴ Definicja: ‘osoba jeżdżąca na rowerze z ostrym kołem’.

¹¹⁵ Definicja: ‘w skokach narciarskich: zawodnik prezentujący wysoki poziom techniki, wykonujący skoki w pięknym stylu’.

¹¹⁶ Definicja: ‘piłkarz, który nie został wytypowany przez trenera do składu podstawowego ani rezerwowego drużyny’.

¹¹⁷ Definicja: ‘w piłce nożnej: zawodnik, który w pewnym okresie lub w określonym turnieju zdobył najwięcej bramek’.

¹¹⁸ Definicja: ‘zawodnik niebędący faworytem, uważany za słabszego od rywali’.

¹¹⁹ Definicja: ‘kibic Realu Madryt’.

¹²⁰ Definicja: ‘kibic, który przychodzi na mecz tylko po to, by się rozerwać (ulega pewnej modzie), a nie angażuje się w działania (i reakcje) podczas meczu’.

¹²¹ Definicja: ‘kibic biorący udział w ustawce, czyli bójce grup kibiców sprzyjających różnym drużynom’.

¹²² Definicja: ‘osoba, której usunięto operacyjnie jakiś narząd lub jego część’.

¹²³ Definicja: ‘osoba, u której przeprowadzono stomię’.

Najwięcej nowych jednostek dotyczy uzależnień (*alkorektyczka*¹²⁴, *cyberholik*¹²⁵, *infoholik*¹²⁶, *fonoholik*¹²⁷, *jedzenioholik*¹²⁸, *ortorektyczka*¹²⁹, *motylek*¹³⁰ itp.)¹³¹ oraz zaburzeń (trudności) psychiczno-emocjonalnych (np. *as II*¹³², *DDD 1.*¹³³, *dysmorfobik*¹³⁴). Nazw odnoszących do konkretnych chorób jest niewiele (*celiaczka*).

Część z tych wyrazów funkcjonowała w polszczyźnie specjalistycznej (lub profesjolektach i socjolektach) od dawna, ale w ostatnim ćwierćwieczu – w związku z rosnącym zainteresowaniem niektórymi problemami zdrowotnymi o podłożu psychologicznym i społecznym, np. anoreksją czy „dziedziczeniem” alkoholizmu – zaczęła pojawiać się w tekstach ogólnodostępnych. Te jednostki w słowniku OJ UW są określane jako neologizmy o nowym zasięgu (por. Hącia, Łachnik, Pędzich 2025, w druku). Termin można odnieść do rzeczowników *bezobjawowiec* i *skąpoobjawowiec*, które zwiększyły zasięg występowania w związku z pandemią COVID-19. Cechą charakterystyczną zasobu neologizmów jest m.in. specjalizacja i terminologizacja tego słownictwa (por. Smółkowa 2001, s. 110).

Na uwagę zasługują formacje słotwórcze i zapożyczenia z częstką *-holik*. O zakwalifikowaniu tych leksemów do subpola ZDROWIE zdecydowały informacje podane w definicjach: zarówno stylistyczne (brak kwalifikatorów *żartobliwy* czy *ironiczny*), jak i semantyczne (podana wprost informacja, że są to nazwy osób uzależnionych lub że wyrazy będące podstawami słotwórczymi, zwykle kończące się na *-(hol)izm*, są nazwami uzależnień, jednostek chorobowych). Uniemożliwiło to kwalifikację tych leksemów do pola ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA.

* * *

---

¹²⁴ Definicja: ‘kobieta lub dziewczyna cierpiąca na alkoreksję, czyli zaburzenie odżywiania będące połączeniem anoreksji i alkoholizmu’.

¹²⁵ Definicja: ‘osoba uzależniona od Internetu’.

¹²⁶ Definicja: ‘osoba uzależniona od pozyskiwania danych i informacji, zwłaszcza z Internetu’.

¹²⁷ Definicja: ‘osoba uzależniona od telefonu komórkowego’.

¹²⁸ Definicja: ‘osoba cierpiąca na jedzenioholizm, czyli zaburzenie polegające na objadaniu się, kompulsywnym jedzeniu zwłaszcza niezdrowych pokarmów z przyczyn psychologicznych’.

¹²⁹ Definicja: ‘dziewczyna lub kobieta obsesyjnie skupiona na zdrowym odżywianiu’.

¹³⁰ Znaczenie: ‘ekstremalnie szczupła kobieta lub dziewczyna cierpiąca na anoreksję’. Wyraz można by zaliczyć również do pola CECHY FIZYCZNE (WYGLĄD).

¹³¹ Niektóre z wymienionych wyrazów mogłyby zostać zakwalifikowane również do pola INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE.

¹³² Definicja: ‘osoba w spektrum autyzmu’.

¹³³ Definicja: ‘dorosłe dziecko pochodzące z rodziny dysfunkcyjnej; osoba dorosła cierpiąca na zespół DDD’.

¹³⁴ Definicja: ‘osoba cierpiąca na dysmorfofobię, czyli zaburzenie psychiczne polegające na obsesyjnym przekonaniu o nieestetycznym wyglądzie własnego ciała’.

W punktach 7–9 omówiono pola o charakterze ogólniejszym, bardziej abstrakcyjnym.

7. Pole POGLĄDY, POSTAWA

Pole, zbierające 85 jednostek, ma niejednorodny charakter. Jest bardziej abstrakcyjne niż pola omówione wcześniej. Jego centrum to nazwy osób popierających określonych polityków (np. *ziobrystka*, *ziobrzyca* 1.¹³⁵, *gowinistka*¹³⁶, *korwinista*¹³⁷, *kuc* II¹³⁸) i partie polityczne (np. *pisior*, *pisiak*, *pisiara*¹³⁹, *platfus*¹⁴⁰, *razemowiec*¹⁴¹) oraz sprzeciwiających się politykom (*anty kaczyzsta*¹⁴²)¹⁴³. Nieco rzadziej natknemy się na określenia utworzone ze względu na typ poglądów związanych z pewną stroną sceny politycznej, które ludzie ci reprezentują (np. *prawak*, *nacek*¹⁴⁴). Większość zebranych leksemów to jednostki nacechowane, wartościujące negatywnie.

Część jednostek odnosi się do Unii Europejskiej (*negacjonista*¹⁴⁵, *euroseptyk*, *euorealista*¹⁴⁶, *euroksiądz*, *eurobiskup*¹⁴⁷). Z dzisiejszego punktu widzenia są to prawdopodobnie efemerydy, które pojawiały się w tekstach na początku

¹³⁵ Obydwa leksemy w znaczeniu ‘kobieta będąca zwolenniczką Zbigniewa Ziobry’.

¹³⁶ Definicja: ‘zwolenniczka Jarosława Gowina, przywódcy prawicowej partii Porozumienie, ministra i wicepremiera w rządzie Zjednoczonej Prawicy w latach 2015–2021’.

¹³⁷ Definicja: ‘zwolennik Janusza Korwin-Mikkego, przywódcy ultrakonserwatywnej, prawicowej partii KORWIN’.

¹³⁸ Znaczenie: ‘młody mężczyzna o prawicowych, bardzo konserwatywnych poglądach, będący zwolennikiem Janusza Korwin-Mikkego’. Takich mężczyzn określano pogardliwie mianem kuców w stajni Janusza Korwin-Mikkego (polityk znany jest z zamiłowania do koni).

¹³⁹ Trzy leksemy oznaczają zwolennika partii Prawo i Sprawiedliwość, zwłaszcza w języku osób przeciwnych tej partii.

¹⁴⁰ Definicja: ‘zwolennik partii Platforma Obywatelska (lub koalicji noszącej nazwę Koalicja Obywatelska), zwłaszcza w języku osób przeciwnych tej partii (koalicji)’.

¹⁴¹ Definicja: ‘zwolennik lewicowej partii Razem, założonej w 2015 r. m.in. przez Adriana Zandberga’.

¹⁴² Definicja: ‘przeciwnik Jarosława Kaczyńskiego, prezesa prawicowej partii Prawo i Sprawiedliwość’.

¹⁴³ To jedna z najwyrazistszych grup neologizmów wyodrębnionych przez Teresę Smólkową (2001, s. 112–113).

¹⁴⁴ Definicja: ‘neonazista, zwolennik prawicowych ruchów narodowych, zwłaszcza w języku osób niesprzyjających tym ruchom’.

¹⁴⁵ Definicja: ‘osoba twierdząca, że członkostwo Polski w Unii Europejskiej jest zjawiskiem negatywnym dla Polski’.

¹⁴⁶ Definicja: ‘osoba oceniająca trzeźwo i bezstronnie integrację Unii Europejskiej oraz powiększanie jej o nowe kraje’.

¹⁴⁷ Obydwa leksemy odnoszą się odpowiednio do księży i biskupów głośno (m.in. z ambo-ny lub w wypowiedziach publicznych) popierających członkostwo Polski w Unii Europejskiej, zwłaszcza około 2004 r., kiedy Polska przystępowała do UE, i nieco wcześniej; wówczas duża część duchownych oraz hierarchów Kościoła katolickiego była bardzo sceptycznie nastawiona do UE, dlatego wyróżniali się ci, którzy myśleli inaczej.

XXI wieku, bezpośrednio przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej lub po tym wydarzeniu.

Bardziej złożoną grupą są leksemy odnoszące się do przekonań związanych z powszechnie dyskutowanymi problemami społecznymi. Za najbardziej prototypowe dla tej podgrupy można uznać leksemy *dziaders* 1., 2., *dziaderka* 1.¹⁴⁸, 2.¹⁴⁹, a także *dziadkers*¹⁵⁰. Wyrazy te mają jednocześnie znaczenia najbardziej ogólne. Inne jednostki wiążą się z konkretnymi tematami poruszającymi opinię społeczną: aborcją (*aborterka* 2.¹⁵¹, *pro-lifer*¹⁵², *pro-choicer*¹⁵³), ogólniej: prawami kobiet (*feminazistka*, *dziaders* 3., *dziaderka* 3.¹⁵⁴), prawami społeczności LGBT (*homoaktywista*¹⁵⁵) czy wreszcie – zasadami współżycia społecznego podczas pandemii COVID-19 (*szczepionkowiec*¹⁵⁶, *bezmaskowiec*¹⁵⁷, *antycovidowiec*¹⁵⁸). Wyrazisty szereg tworzą nazwy osób sprzeciwiających się ludziom pewnego typu lub obawiających się jakichś zjawisk (np. *homofob*, *romofob*, *transfob*, *klerofob*, *chrystianofob*). W obrębie grupy umieszczono również nazwy przedstawicieli zjawisk (prądów) społecznych (np. *adultysta*¹⁵⁹, *ageista*¹⁶⁰, *ekohumanista*¹⁶¹).

Zwróćmy uwagę, że dużą część leksemów zebranych w tej grupie można by zakwalifikować do pewnych pól bardziej szczegółowych, funkcjonujących w obrębie nadrzędnego pola CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE, np. funkcjonowanie państwa (działalność polityczna, doktryny i poglądy polityczne), zasady

¹⁴⁸ Definicja: ‘starsza kobieta, która ma (według mówiącego) przestarzałe poglądy’.

¹⁴⁹ Definicja: ‘kobieta, będąca zwykle w uprzywilejowanej pozycji zawodowej, zajmująca odmiennie niż mówiący stanowisko w sprawach polityczno-społecznych’.

¹⁵⁰ Definicja: ‘starszy mężczyzna uważany przez mówiącego za przedstawiciela pokolenia o przestarzałych gustach, poglądach i sposobie bycia’.

¹⁵¹ Definicja: ‘radykalna zwolenniczka aborcji, w języku osób przeciwnych temu zjawisku’.

¹⁵² Definicja: ‘radykalny przeciwnik aborcji, zwolennik/przedstawiciel ruchu pro-life’.

¹⁵³ Definicja: ‘(radykalny) zwolennik aborcji, przedstawiciel ruchu pro-choice, uważający, że kobieta powinna mieć wybór, czy zdecydować się na aborcję’.

¹⁵⁴ Obydwa leksemy oznaczają odpowiednio osobę (mężczyznę) lub kobietę – w opinii mówiących lekceważących prawa kobiet, przeciwstawiających się tym prawom, także: traktujących (młodsze) kobiety protekcyjnie.

¹⁵⁵ Ten leksem mógłby się znaleźć także w polu DZIAŁANIA, ZACHOWANIA.

¹⁵⁶ Definicja: ‘zwolennik stosowania szczepień, także przeciwko COVID-19’.

¹⁵⁷ Definicja: ‘osoba sprzeciwiająca się obowiązkowi noszenia maseczek wprowadzonemu przez rząd w czasie pandemii COVID-19’.

¹⁵⁸ Definicja: ‘osoba negująca istnienie pandemii COVID-19’.

¹⁵⁹ Definicja: ‘osoba głosząca poglądy typowe dla adultyzmu, czyli dyskryminująca ludzi młodszych’.

¹⁶⁰ Definicja: ‘osoba głosząca poglądy typowe dla ageizmu, czyli dyskryminująca ludzi starszych’.

¹⁶¹ Definicja: ‘zwolennik ekohumanizmu, czyli postawy zakładającej partnerskie i harmonijne współdziałanie/współistnienie na Ziemi ludzi, zwierząt i roślin’.

współzycia społecznego (stosunki [grupy i organizacje] społeczne) (por. Batko-Tokarz 2019, s. 221–223, 229).

8. Pole RELACJE MIĘDZYLUDZKIE

To zaskakująco małe pole w najnowszym materiale (20 jednostek leksykalnych). Zebrane tu neologizmy nazywają ludzi pozostających w relacjach rodzinno-związkowych: tradycyjnych (*małż*, *małża*¹⁶²) oraz mniej tradycyjnych (*córko-wa*¹⁶³, *partner życiowy*, *wnuczkożona*¹⁶⁴). Pojedyncze neologizmy wiążą się z tzw. relacjami romantycznymi (por. *crush*¹⁶⁵) i częściej – przyjacielskimi (*bae*¹⁶⁶, *frendzia*¹⁶⁷, *frendziara*). Stosunkowo największa grupa jednostek to określenia dzieci widzianych przez pryzmat relacji z rodzicami (np. *CODA*¹⁶⁸, *chuścioch*¹⁶⁹, *euro-sierota*¹⁷⁰, *bombelek*¹⁷¹) oraz ich matek (*onkomama*¹⁷², *madka*).

Na pierwszym planie w strukturze znaczenia tych wyrazów widoczne są rozmaite aspekty odnoszące się do prototypowych obrazów matki i dziecka (szczególnie uderzające jest przekomponowanie faset z pojęcia MATKA w przypadku ostatniego z wymienionych leksemów, por. Bartmiński 2006, s. 165–166; Bańczyk 2021, s. 75–83).

9. Pole ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA

To jedno z największych (111 jednostek) i najbardziej zróżnicowanych pól w analizowanym superpolu. Dużą jego część stanowią żartobliwe wyrazy z członami *-holik*, *-holiczka*, *-maniak*, *-maniaczka*, będące nazwami ludzi, którzy bardzo (aż do przesady) czymś się pasjonują, zajmują lub coś zbierają, por. *butoholik*, *butoholiczka*,

¹⁶² Odpowiednio w znaczeniach: ‘małżonek’ i ‘małżonka’.

¹⁶³ Definicja: ‘partnerka życiowa córki’.

¹⁶⁴ Definicja: ‘młoda kobieta, która ma o wiele starszego męża’.

¹⁶⁵ Definicja: ‘osoba, która komuś się bardzo podoba, którą ktoś jest zauroczony, z którą ktoś chciałby stworzyć związek’.

¹⁶⁶ Znaczenie: ‘ktoś bliski, np. dziewczyna, chłopak lub przyjaciółka, przyjaciel’, jednostka to pochodzący z języka angielskiego akronim wyrażenia *before anyone else* – ‘przed kimkolwiek innym, przed każdym’.

¹⁶⁷ Definicja: ‘przyjaciółka, inaczej frendziara’.

¹⁶⁸ Definicja: ‘osoba słyszcząca, której co najmniej jedno z rodziców jest głuche’.

¹⁶⁹ Definicja: ‘małe dziecko noszone w chuście związanej na plecach lub na brzuchu’.

¹⁷⁰ Definicja: ‘dziecko, którego oboje rodzice wyjechali do pracy w bogatszych krajach Unii Europejskiej’.

¹⁷¹ Definicja: ‘małe dziecko, zwłaszcza roszczeniowe, nieumiejące się zachować, przeszkadzające innym’.

¹⁷² Znaczenie: ‘matka dziecka chorego na nowotwór’ – jednostkę można by umieścić także w polu ZDROWIE.

*włosomaniak, włosomaniaczka, kotoholik, psoholik, winoholik, fotoholiczka*¹⁷³, *yerboholik*¹⁷⁴ itp.¹⁷⁵. Rzadziej są to rzeczowniki z elementami -*żerca* (np. *sushiżerca, lo- dożerca, chlebożerca, serialożerca*), -*pijca* (*yerbopijca*) i z sufiksem -*ista* (*mateista*¹⁷⁶).

Duża grupa zgromadzonych w tym polu wyrazów wiąże się z jedzeniem i mogłaby zostać zaliczona do takiego właśnie pola leksykalno-semantycznego, por. *dżemojad* 1.¹⁷⁷, *gastroturysta*¹⁷⁸, *foodie*¹⁷⁹, *foodis*¹⁸⁰, *locavore* 1.¹⁸¹ itd.¹⁸². Wiele nowych słów nazywa ludzi interesujących się ubiorem i modą (np. *sneakerhead*¹⁸³, *fashionistka* 1.¹⁸⁴, *fashion victim, ofiara mody*¹⁸⁵). Mniej wyrazów odnosi się do ludzi zajmujących się obserwowaniem i/lub hodowlą zwierząt (*koniara* 1., *żółtwarz, ptasiarz, czyli birdwatcher*).

¹⁷³ Definicja: 'kobieta, która (amatorsko) interesuje się fotografią, lubi zdjęcia, robi ich bardzo dużo i patrzy na rzeczywistość pod kątem sposobu ukazania jej na fotografiach'.

¹⁷⁴ Definicja: 'osoba, która lubi pić *yerba mate* często i w dużych ilościach, także: interesuje się różnymi sposobami przyrządzania tego napoju'.

¹⁷⁵ W znajdujących się w słownikach OJ UW definicjach wyrazów zebranych w tym polu zawsze zostało wskazane, że jest to żartobliwa nazwa osoby czymś zainteresowanej, a nie – nazwa osoby uzależnionej od czegoś. Na tej podstawie rozgraniczyłem pola ZDROWIE oraz ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA. Zakładam, że dla rzeczowników typu *butoholiczka, rzesomaniaczka* czy *włosomaniaczka* definiująca jest właśnie *fascynacja* butami, pielęgnacją włosów i rzes, a wygląd stanowi raczej jej konsekwencję. Możemy założyć, że osoba, która interesuje się butami, chociaż tych butów nie nosi, butoholikiem (wprawdzie nieprototypowym) pozostaje. Inaczej: osoba, która ma bardzo dużo butów, często je zmienia (co wpływa na jej wygląd), ale nie ma do nich szczególnej pasji, butoholikiem nie jest.

¹⁷⁶ Definicja: 'osoba lubiąca pić *yerba mate*'.

¹⁷⁷ Definicja: 'wielbiciel dżemów, osoba lubiąca jeść dżem'.

¹⁷⁸ Definicja: 'osoba, która zwiedzając różne miejsca, próbuje lokalnych potraw, przysmaków, zapoznaje się z jedzeniem typowym dla określonego miejsca'.

¹⁷⁹ Definicja: 'osoba, która uwielbia jeść (zwłaszcza nietypowe, eleganckie lub modne potrawy) i wie sporo o jedzeniu, często jada w restauracjach'.

¹⁸⁰ Definicja: 'osoba, która uwielbia jedzenie, często fascynuje się gotowaniem, przyrządaniem jedzenia, zwłaszcza zdrowej żywności'.

¹⁸¹ Definicja: 'osoba, która odżywia się w świadomy sposób, zdrowymi nieprzetworzonymi produktami wyprodukowanym w miejscu/regionie, w którym przebywa'.

¹⁸² Rezygnuję z umieszczania – wśród wyróżnionych przeze mnie zbiorów – pola JEDZENIE, ponieważ neologizmy z tego pola zostały już szczegółowo opisane (por. Łachnik 2022). W tym materiale jest kilkanaście takich jednostek.

¹⁸³ Definicja: 'osoba kolekcjonująca buty sportowe'.

¹⁸⁴ Definicja: 'miłośniczka mody'.

¹⁸⁵ Definicja: 'osoba, która interesuje się modą, ale nieudolnie naśladuje styl ubierania się znanych osób'.

Część jednostek to nazwy przedstawicieli określonych subkultur (*emo* 3.¹⁸⁶, *futrzak*¹⁸⁷, *furry(s)*, *fanfikowiec*¹⁸⁸, *fandomowiec*¹⁸⁹). Jeden neologizm wiąże się z kulturą Japonii (*otaku*). Niektóre zainteresowania mają charakter ogólniejszy (np. *geek*¹⁹⁰, *nerd*¹⁹¹), a inne – szczegółowy (np. *rzepiara*¹⁹², *tolkienista*¹⁹³, *whovianin*¹⁹⁴).

Na peryferiach pola umieściłbym wyrazy, które odnoszą się do tego, co ktoś (często) robi (np. w wolnym czasie). Zwykle możemy założyć, że takie zachowanie wynika z określonych upodobań: *plecakowiec* podróżuje z plecakiem (często niskim kosztem, nocuje pod namiotem lub u osób, które zgodzą się go przyjąć), *karaokowiec* bierze udział w karaoke i w ten sposób spędza czas ze znajomymi, *kamperowiec* podróżuje kamperem, a *kravaciarz* trenuje krav magę¹⁹⁵ (leksem można by umieścić także w polu SPORT).

* * *

Kolejna grupa (10–12) zbiera pola o najbardziej niejednorodnej strukturze i najbardziej rozmytych granicach.

10. Pole CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE

Dużo mniej zwarte i wyraziste jest pole CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE, obejmujące 63 jednostki. Zebrano tu nazwy, w których strukturze znaczeniowej występują względnie stała cecha lub zestaw cech (odnoszących się do czyjegós charakteru albo zachowania).

¹⁸⁶ Definicja: 'przedstawiciel kultury *emo*, związanej z muzyką *hardcore punk*'.

¹⁸⁷ Definicja: 'członek społeczności osób, które interesują się przedstawieniami antropomorficznych zwierząt mających osobowość, identyfikują się z nimi albo przebierają się w zwierzęce kostiumy, inaczej *furry*, *furrys*'.

¹⁸⁸ Definicja: 'ktoś (zwykle miłośnik jakiegoś dzieła), kto pisze opowiadania *fan fiction* na podstawie tego dzieła'.

¹⁸⁹ Definicja: 'członek fandomu, czyli społeczności fanów fantastyki aktywnie działających w związku ze swoimi zainteresowaniami, zwłaszcza w serwisach społecznościowych'.

¹⁹⁰ Definicja: 'osoba zafascynowana jakimś tematem (zwykle związanym z nauką), zwłaszcza *science fiction*, komiksami, gramami komputerowymi, informatyką, nowymi technologiami i gadżetami'.

¹⁹¹ Definicja: 'osoba fascynująca się naukami ścisłymi, zwłaszcza informatyką oraz gramami komputerowymi'.

¹⁹² Definicja: 'dziewczyna uwielbiająca robić sobie zdjęcia na polu kwitnącego rzepaku i umieszczać je w mediach społecznościowych'.

¹⁹³ Definicja: 'fan J.R.R. Tolkiena, osoba uwielbiająca jego powieści'.

¹⁹⁴ Definicja: 'fan serialu *Doktor Who*'.

¹⁹⁵ Definicja: 'izraelski system samoobrony i walki wręcz oparty na podstawowych odruchach obronnych człowieka'.

Jako centralne w tym polu wskazałbym jednostki: *cebulak*¹⁹⁶ (prostactwo, brak gustu i ogłady), *kozak w necie*¹⁹⁷ (przemądrzałość i tchórzostwo), *krejzol*¹⁹⁸ (radosne usposobienie, bycie dziwnym, dezynwoltura, nieprzejmowanie się tym, co dzieje się dookoła, co powiedzą inni), *yuccie*¹⁹⁹ (energia, śmiałość), *yolowiec* (beztroska i zbytnia swoboda, nazwa utworzona od powitania *yolo*). Temu sposobowi zachowania, znajdującemu odzwierciedlenie w nazwie człowieka często towarzyszą inne cechy – intelektu i/lub wyglądu (np. *leming* – młodość i wykształcenie, por. także: *grążyzna*²⁰⁰, *blachara*²⁰¹).

Zwróćmy uwagę: dla leksemów zebranych w tej grupie typowe jest to, że definiowane są one przez wiązki cech nie tylko określających charakter (czy usposobienie) nazywanych tak ludzi, lecz także odnoszących się do ich intelektu, psychiki, a nawet wyglądu (por. *grążyzna*, *janusz* 1., 2., 3., *seba*, *blachara*). Leksemy te można by zakwalifikować do (kilku) innych pól leksykalno-semantycznych. W strukturze znaczeniowej wielu jednostek charakterystyczna cecha (charakterystyczne cechy) jest (są) dodatkowo powiązana (powiązane) z wiekiem i zachowaniem, np. *płatki śniegu*, *śnieżynka*²⁰².

W analizowanym polu rzadko występują wyrazy, które odnoszą się do umiejętności człowieka (*multitasker*). Innym razem cecha charakterystyczna wiąże się z normami społecznymi (por. *normik*²⁰³, *no-life*²⁰⁴), a czasem – odnosi do tego, co się wydarzyło w czymś życiu (niezależnie od tej osoby, np. *wygrzyw* 1.²⁰⁵, a zwłaszcza *przegryw* 1.²⁰⁶).

¹⁹⁶ Definicja: ‘osoba źle wychowana, charakteryzująca się prowincjonalnością, złym gustem i brakiem ogłady; zazwyczaj w odniesieniu do osób narodowości polskiej’.

¹⁹⁷ Definicja: ‘osoba, która w Internecie przechwala się swoją odwagą, zachęca innych do śmiałych działań lub krytykuje ich za tchórzostwo, brak zdecydowania itp., a w rzeczywistości jej samej zabrakłoby odwagi, gdyby stanęła przed jej wymagającym jej wyzwaniem’.

¹⁹⁸ Definicja: ‘osoba zachowująca się dziwnie i niekonwencjonalnie, ale zwykle oceniana pozytywnie’.

¹⁹⁹ Definicja: ‘młoda, energiczna, kreatywna osoba mieszkająca w dużym mieście’.

²⁰⁰ Definicja: ‘kobieta, zwykle starsza, której zachowanie, ubiór, upodobania itp. uważane są za prostackie i prowincjonalne’.

²⁰¹ Znaczenie: ‘dziewczyna lub kobieta, zwykle o prostackim zachowaniu i niezbyt wykwintnym wyglądzie, uwodząca mężczyzn, którzy są posiadaczami drogich samochodów (tzw. blach)’. Leksem można by zakwalifikować także do pól CECHY FIZYCZNE (WYGLĄD) oraz SEKS.

²⁰² Obydwie jednostki oznaczają młodą osobę, przedstawiciela generacji Z, niezwykle wrażliwą na swoim punkcie i przekonaną o własnej wyjątkowości.

²⁰³ Definicja: ‘osoba przeciętna, niewyróżniająca się z tłumu’.

²⁰⁴ Definicja: ‘osoba, która w ograniczonym stopniu uczestniczy w normalnym życiu społecznym lub nie uczestniczy w nim w ogóle’.

²⁰⁵ Definicja: ‘osoba, której wiedzie się w życiu, która ma szczęście w różnych sferach życia’.

²⁰⁶ Definicja: ‘osoba, której nie wiedzie się w życiu, która jest niezaradna, samotna, niesamodzielna’.

Charakterystyczne, że jest to słownictwo oceniające: (zwykle) negatywnie (*wsiura*, *zwyrol*, *patointeligent* 1.), ale także – (rzadziej) pozytywnie (*słodziak*, *przekozak* I²⁰⁷).

11. Pole DZIAŁANIA, ZACHOWANIA

To pole leksykalno-semantyczne o przeciętnej wielkości (58 jednostek) obejmuje wyrazy niejednorodne pod względem znaczeniowym. Wyróżnienie go wydaje się uzasadnione – nawet pobieżna lektura haseł na witrynach OJ UW przekonuje, że zebrane tam neologizmy przedstawiają człowieka współczesnego jako byt aktywny, realizujący się w starciu z rzeczywistością, kształtujący ją w zależności od własnych potrzeb (por. np. hasła *silvers*²⁰⁸, *biroturysta*²⁰⁹, *grubancypantka*²¹⁰). W zasadzie większość z opisywanych w artykule leksemów nazywa ludzi, którzy podejmują pewne działania, zachowują się w określony sposób, dlatego w tym polu zebrałem tylko takie wyrazy, w których przypadku ten element znaczeniowy jest wyraźny (por. *hardkor* 1. – ‘osoba, której zachowanie nie mieści się w przyjętych regułach’) i nie można zaliczyć ich do żadnej ze wskazanych wcześniej grup, zwłaszcza do pól „konkretnych” (np. ZDROWIE czy SEKS)²¹¹.

Niewiele wyrazów nazywa ludzi, którzy podjęli działania jednorazowe (np. *aborterka* 1.²¹², *grantodawca*). Dużo więcej neologizmów odwołuje się do zachowań częstych lub stałych (np. *copycat*²¹³, *prankster*²¹⁴, *lanser*), ocenianych jako

²⁰⁷ Definicja: ‘osoba, która ma wybitne zdolności lub osiągnięcia w jakiejś dziedzinie albo zrobiła coś, co mówiącemu zaimponowało, wzbudziło jego podziw’.

²⁰⁸ Definicja: ‘osoba starsza, która mimo swojego wieku nadal pozostaje aktywna, rozwija się, ma otwarty umysł’.

²⁰⁹ Definicja: ‘osoba podróżująca do miejsc związanych z piwem (np. browarów, znanych pubów) oraz biorąca udział w imprezach, których celem jest degustacja piwa i poznawanie piwnej kultury różnych regionów’.

²¹⁰ Definicja: ‘kobieta – będąca często aktywną postacią społeczną – związana z ruchem grubancypancji, czyli walki ze stygmatyzacją i wykluczeniem osób z dużą masą ciała’.

²¹¹ Zresztą wydaje mi się, że w przypadku takich rzeczowników bardzo trudno byłoby znaleźć „konkretny” pole znaczeniowe, do którego pasowałyby one bez wątpienia.

²¹² Definicja: ‘kobieta, która poddała się zbiegowi aborcji’.

²¹³ Definicja: ‘osoba naśladowująca kogoś lub czyjeś zachowanie, imitator’.

²¹⁴ Definicja: ‘osoba, która robi pranki, czyli żarty – działania lub zachowania celowo podejmowane po to, żeby rozśmieszyć innych’.

irytujące (np. *kidult*²¹⁵, *grammar nazi*²¹⁶), niebezpieczne (np. *lewopasmowiec*²¹⁷, *zderzakowiec*²¹⁸), niezgodne z prawem (np. *stalker*²¹⁹) czy zagrażające życiu innych (por. *szahidka*²²⁰).

Część nowych słów przypisanych do tej grupy, ponieważ ukazują one człowieka przez pryzmat jego stałych zachowań, mogłaby się znaleźć także w polu JEDZENIE (np. *freeganin*²²¹, *fleksitarianin*²²²). Takie zachowania, często wynikające z określonego nastawienia do rzeczywistości, są także widoczne w strukturze semantycznej wyrazów odnoszących się do innych sfer życia, por. jednostki *streaker*²²³ czy *preppers*²²⁴.

12. Pole SYTUACJA

Najbardziej niejednorodną strukturę i niejasno wyznaczone granice ma pole SYTUACJA, grupujące zaledwie 17 leksemów opisujących człowieka przez

²¹⁵ Definicja: 'osoba dorosła (starsza) zachowująca się jak ktoś dużo młodszy'.

²¹⁶ Znaczenie: 'dokuczliwy purysta językowy, zwykle wypowiadający się w Internecie; orofaszysta'. Wyraz mógłby zostać zakwalifikowany do niewyróżnionego w tym materiale pola JĘZYK. Wśród przykładów wymienionych w tym polu przez Barbarę Batko-Tokarz nie ma nazw osób (2019, s. 231), ale ponieważ pojawiają się wyrazy takie jak *przekład* czy *sinologia*, nie byłoby błędem zakwalifikowanie tam rzeczowników *tłumacz* (WSJP 1.) i *sinolog*: pierwszy z tych rzeczowników jest tak kwalifikowany w WSJP (obok kwalifikacji do subpola ZAWODY), drugi – przypisano jedynie do subpola DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA.

²¹⁷ Definicja: 'kierowca, który uporczywie porusza się skrajnym lewym pasem wielopasmowych jezdni'.

²¹⁸ Znaczenie: 'kierowca niezachowujący bezpiecznego odstępu od jadącego przed nim pojazdu'. Dwa ostatnie wyrazy mogłyby zostać zakwalifikowane do niewyróżnionego przez mnie pola TRANSPORT (subpole: TRANSPORT LĄDOWY). Wśród przykładów przypisanych do tego pola przez Barbarę Batko-Tokarz występuje zestawienie *dżurny ruchu*, które ma nieco inny charakter znaczeniowy (2019, s. 249).

²¹⁹ Definicja: 'osoba długotrwałe i uporczywie nękająca inną osobę, wywołująca u niej poczucie zagrożenia'.

²²⁰ Znaczenie: 'kobieta – samobójczyni, terrorystka używająca do dokonania zamachu pasu szahida'. Dwa ostatnie wyrazy można by zakwalifikować do niewyróżnionego w artykule pola PRAWO I ŁAMANIE PRAWA (subpole: PRZESTĘPSTWA, do którego należą nieneologiczne jednostki *gangster*, *koniokrad*, por. Batko-Tokarz 2019, s. 227).

²²¹ Definicja: 'osoba żywiąca się przede wszystkim (zdatnym do użytku) jedzeniem, które ktoś inny wyrzucił'.

²²² Definicja: 'osoba ograniczająca spożycie mięsa'.

²²³ Znaczenie: 'osoba biegająca nago w miejscach publicznych, głównie podczas imprez sportowych, zwykle w ramach żartu (lub zakładu), a często w celu wyrażenia sprzeciwu wobec czegoś'. Być może jednostkę dałoby się zaliczyć do pola ZASADY WSPÓŁŻYCIA SPOŁECZNEGO (por. Batko-Tokarz, s. 228–229).

²²⁴ Definicja: 'ktoś, kto stara się być zawsze przygotowany na nietypowe, zagrażające życiu lub bezpieczeństwu sytuacje, np. gromadzi rzeczy niezbędne do przetrwania, m.in. zapasy żywności, wody i paliwa'.

pryzmat sytuacji – okoliczności, w których się on znalazł (znajduje). Centrum tego pola jest wyznaczone przez takie leksemy jak *frankowicz* ('ktoś, kto wziął kiedyś kredyt we frankach i teraz musi go spłacać'), *newbie* ('osoba nowa w danym miejscu, środowisku'), *wakacjowicz*, *pierwszokomunista* czy *erasmusowiec* ('student, który wyjechał za granicę w ramach programu Erasmus i teraz tam przebywa'). Zwróćmy uwagę, że sytuacja, w której znajduje się człowiek opisywany za pomocą danej jednostki, może mieć charakter bardziej dynamiczny, krótszy (*domówkowicz*²²⁵) lub bardziej statyczny, dłuższy (*frankowicz*).

W miarę jak oddalamy się od centrum pola – znaczenie rzeczownika *sytuacja* coraz bardziej się rozmywa: sytuacja, w której znalazł się *tysiácer* polega na tym, że ma on przy sobie określoną sumę pieniędzy²²⁶, *lokals* – mieszka gdzieś (na stałe), *gościni* – została zaproszona (zwykle do programu telewizyjnego, audycji), por. dodatkowo znaczenie rzeczownika *koronials* (czy fakt urodzenia się, życia w określonym czasie jest jeszcze sytuacją?)²²⁷.

* * *

13. Inne pola leksykalno-semantyczne w analizowanym materiale

W słownictwie neologicznym zebranych w OJ UW możemy napotkać grupy wyrazów należących do pól leksykalno-semantycznych innych niż wymienione. Wyróżnienie tych pól mogłoby się wydawać atrakcyjne, ponieważ mają one wyraziste, „konkretne” centra. Nie zostały uwzględnione w analizie, gdyż w każdym z nich znalazłoby się mniej elementów niż w najmniejszym opisanym polu (SYTUACJA)²²⁸. Wprowadzenie dużej grupy pól słabo obciążonych utrudniłoby analizę materiału. Dodajmy też, że słownictwo najnowsze zebrane przez OJ UW nie ma charakteru całościowego (nie odnosi się do wszystkich sfer życia), inaczej niż materiał poddany klasyfikacji w pracach Andrzeja Markowskiego, Eweliny Kwapiień i Barbary Batko-Tokarz. Analizowany zbiór jest znacznie mniej liczny (około 800 jednostek wobec ponad 6000 jednostek omówionych w rozprawie Markowskiego, ponad 6700 jednostek – w pracy Kwapiień, ok. 16 000 jednostek stanowiących podstawę pracy Smółkowej). Nie uda się więc wypełnić

²²⁵ Definicja: 'uczestnik domówki, przyjęcia zorganizowanego w domu'.

²²⁶ W ujęciu T. Smółkowej takie leksemy można by umieścić w grupie nazw posiadaczy, por. *talonowiec* ('posiadacz talonu na jakiś towar'), *dolarowicz* (2001, s. 114–115).

²²⁷ W odróżnieniu od płatków śniegu (śnieżynek) nie można tu mówić o charakterystycznych cechach zachowania, charakteru czy usposobienia osób określanymi mianem *koronialsów* w znaczeniu zanotowanym przez OJ UW.

²²⁸ Pól KONKRETNE OSOBY i CZYSTA OCENA nie biorę tu pod uwagę ze względu na ich inny charakter.

nim siatki pojęciowej rozpisanej na kilkadziesiąt pól leksykalno-semantycznych. Warto jednak przyrzeć się wybranym mniejszym zbiorom słów rysującym się w jego obrębie.

Zwróćmy uwagę, że wszystkie omówione niżej leksemy zostały zakwalifikowane do pól zaprezentowanych wcześniej. Tutaj przedstawiam jedynie ich kwalifikację alternatywną. Z tego powodu wymienione grupy nie znalazły się w zestawieniu pól. Nie brałem ich także pod uwagę w wyliczeniach ilościowych.

Najliczniejszą chyba grupę stanowią wyrazy, które można by zgromadzić wokół pojęcia PIENIĄDZE, a także innych – z nim związanych – FINANSE/HANDEL/BIZNES)²²⁹, por. *anioł biznesu*²³⁰, *lottomilioner*²³¹, *allegrowicz*, *patron*²³², *medianowicz*²³³, *frankowicz*, *złotówkowicz*, *tysiącer*, *bulioner*²³⁴, *bankster*, *prosument*²³⁵. Do pola KOŚCIÓŁ/RELIGIA zakwalifikowalibyśmy takie leksemy, jak: *pierwszokomunista*, *katocelebryta*, *euroksiądz*, *eurobiskup*, *churcher*²³⁶, *opusiak* 1., 2.²³⁷, *neon*²³⁸, *trads*²³⁹.

Z kolei w obrębie pola SZKOŁA/EDUKACJA należałoby umieścić wyrazy *gimb*, *gimbus* 2., *gimbusiara* czy *rajder*²⁴⁰. Za stosunkowo liczną grupę leksemów trzeba by uznać słowa związane z PRAWEM (nazywają zwykle ludzi łamiących

²²⁹ Zwróćmy uwagę, że w koncepcji Barbary Batko-Tokarz są to dwa pola należące do kompleksu CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE: BIZNES (a w jego obrębie HANDEL I USŁUGI) oraz FINANSE (tutaj np. CZYNNOSCI, PRZEDMIOTY ZWIĄZANE Z PIENIĘDZMI, a także WALUTA i BANKOWOŚĆ) (2019, s. 236–240).

²³⁰ Definicja: ‘zamożna osoba wspomagająca finansowo jakieś przedsięwzięcie biznesowe w zamian za mniejszościowy pakiet udziałów w tym przedsięwzięciu’.

²³¹ Definicja: ‘osoba, która wygrała w lotto co najmniej milion w złotych lub innej walucie’.

²³² Definicja: ‘osoba, która wspiera finansowo jakąś instytucję, jakiegoś twórcę, jakieś przedsięwzięcie, wpłacając stale i regularnie (np. co miesiąc) określoną kwotę na ich rzecz’.

²³³ Definicja: ‘osoba, której pensja jest równa medianie zbioru pensji osób w danej populacji’.

²³⁴ Definicja: ‘osoba inwestująca w tzw. monety bulionowe, czyli monety z metalu szlachetnego bite na cele inwestycyjne’.

²³⁵ Definicja: ‘konsument, który bierze aktywny udział w procesie tworzenia, modyfikowania lub promowania produktów bądź usług jakiejś firmy’.

²³⁶ Definicja: ‘osoba często zmieniająca kościoły, w których co niedzielę uczestniczy w mszy świętej’.

²³⁷ Definicje: 1. ‘członek katolickiej konserwatywnej organizacji Opus Dei’, 2. ‘absolwent Uniwersytetu Świętego Krzyża w Rzymie, prowadzonego przez organizację Opus Dei’.

²³⁸ Definicja: ‘członek Drogi Neokatechumenalnej, katolickiego ruchu kościelnego powstałego w latach sześćdziesiątych XX w., promującego odnowę liturgiczną w duchu Soboru watykańskiego II’.

²³⁹ Znaczenie: ‘wyznawca religii rzymskokatolickiej, uczestniczący w mszach świętych celebrowanych w nadzwyczajnej formie rytu rzymskiego, a także ceniący inne przejawy kultywowania tradycji, która panowała w Kościele rzymskokatolickim przed Soborem watykańskim II’. Można mieć wątpliwości, czy dwa ostatnie leksemy rzeczywiście spełniają kryteria neologiczności.

²⁴⁰ Definicja: ‘osoba, która nielegalnie przyłącza się do spotkania (lekcji on-line) i zakłóca jego przebieg’.

prawo lub postępujących w sposób nieakceptowany społecznie), np. *cyberzłodziej*, *cyberterrorysta*, *cyberprzestępca*, *e-terrorysta*, *ekoterrorysta*, *gangus*, *stal-kerka*, także *bankster*. Inne grupy wyrazów są powiązane znaczeniowo z: Unią Europejską (np. *eurosierota*, *euroksiądz*, *negacjonista*, *euorealista*), transportem (np. *mobilek*²⁴¹, *lewopasmowiec*, *zderzakowiec*), językiem (np. *grammar nazi*, *ortofaszysta*) czy rodziną (np. *małż*, *eurosierota*, *chuścioch*, *madka*). Znajdziemy także pojedyncze jednostki, które można zinterpretować jako odnoszące się do pola BIEG ŻYCIA²⁴² (*kidult*, *nastorosły*, *dziadzia-dzidzia*).

Pola leksykalno-semantyczne określające człowieka w materiale najnowszym – analiza ilościowa

Układ ilościowy opisanych pól leksykalnych jest dosyć regularny. Charakter dominujący ma tylko jedno pole – PRACA – zbierające prawie jedną czwartą liczby jednostek z całego zbioru. Potwierdza to ustalenia Andrzeja Markowskiego, w którego materiale PRACA (FIZYCZNA) jest polem najbardziej obciążonym (aż 17 grup tematycznych z 50, ale tylko 7,6 proc. liczby leksemów; 1992a, t.1, s. 136, 148–153)²⁴³ oraz Teresy Smółkowej (nazwy zawodów, 2001, s. 107–110).

W dwóch kolejnych polach zebrano po więcej niż 10 proc. liczby jednostek. Są to: ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA oraz POGLĄDY, POSTAWA (to pola bardzo wyraziste również w klasyfikacji tematycznej Teresy Smółkowej, 2001, s. 114–116).

Kolejnych sześć pól ma obciążenie 5–10 proc. (SPORT; INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE; CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE; DZIAŁANIA, ZACHOWANIA; ZDROWIE oraz SEKS).

Do pól najslabiej obciążonych należą CECHY FIZYCZNE (WYGLĄD) oraz RELACJE MIĘDZYLUDZKIE. Co ciekawe, pola zawierające najwięcej rzeczowników osobowych w materiale Andrzeja Markowskiego dotyczą właśnie relacji międzyludzkich (pole 21. STOSUNKI RODZINNE – 49 jednostek, pole 22. STOSUNKI PRZYJACIELSKIE I TOWARZYSKIE – 28 jednostek, pole 24. STOSUNKI OGÓLNOSPÓŁECZNE – 21 jednostek; 1992a, t. 2, s. 132–136)²⁴⁴. Układ ilościowy poszczególnych pól w materiale wyekscerpowanym z OJ UW został przedstawiony w tabeli I oraz na rycinie 1.

²⁴¹ Definicja: ‘kierowca samochodu’.

²⁴² Por. Batko-Tokarz 2019, s. 182–183.

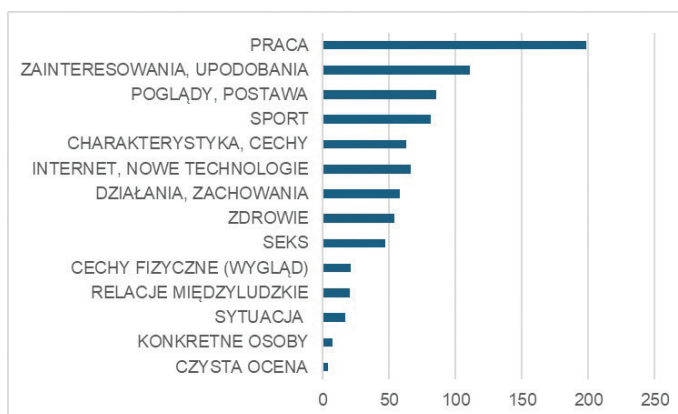
²⁴³ Rozbieżności procentowe mogą wynikać z tego, że przez Andrzeja Markowskiego *praca* jest rozumiana wężej niż w niniejszym opracowaniu. Także Ewelina Kwapien wyróżnia dwa odrębne subpola: PRACA FIZYCZNA oraz PRACA UMYSŁOWA.

²⁴⁴ O podobnej cesze, którą można zaobserwować w materiale Eweliny Kwapien, pisałem wyżej.

Tabela I. Układ pól leksykalno-semantycznych zbierających rzeczowniki z hiperonimem CZŁOWIEK w materiale najnowszym OJ UW

Lp.	Pole leksykalno-semantyczne	Liczba jednostek	Procent całości
1.	PRACA	198	23,8
2.	ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA	111	13,3
3.	POGLĄDY, POSTAWA	85	10,2
4.	SPORT	81	9,7
5.	INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE	66	7,9
6.	CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE	63	7,6
7.	DZIAŁANIA, ZACHOWANIA	58	7,0
8.	ZDROWIE	54	6,5
9.	SEKS	47	5,6
10.	CECHY FIZYCZNE (WYGLĄD)	21	2,5
11.	RELACJE MIĘDZYLUDZKIE	20	2,5
12.	SYTUACJA	17	2,0
13.	KONKRETNE OSOBY	7	0,8
14.	CZYSTA OCENA	4	0,5
	Ogółem	832	

Źródło: opracowanie własne na podstawie słowników OJ UW.

Ryc. 1. Układ pól leksykalno-semantycznych zbierających rzeczowniki z hiperonimem CZŁOWIEK w materiale najnowszym OJ UW

Źródło: opracowanie własne na podstawie słowników OJ UW.

Wnioski. Człowiek widziany przez pryzmat najnowszego słownictwa

Zbiór rzeczowników osobowych w obrębie superpola CZŁOWIEK jest duży i zróżnicowany. Mamy wrażenie, że opisując człowieka współczesnego, jednocześnie opisujemy świat, który tego człowieka otacza²⁴⁵ (i w tym, że są to pola różnorodne, dotykające rozmaitych aspektów rzeczywistości, widziałbym elementy antropocentryzmu tego słownictwa: „mówiąc o sobie, mówię o całym świecie”, „cały świat postrzegam przez pryzmat samego siebie, swoich potrzeb i ocen”)²⁴⁶. Człowiek – gdybyśmy zastanawiali się nad jego obrazem wyłaniającym się z najnowszego słownictwa – jest opisywany przez pryzmat pracy, którą wykonuje, jednocześnie niejako równoważących ją – zainteresowań i upodobań (czas wolny), poglądów i postaw przyjmowanych wobec rzeczywistości (jest to całkowicie zbieżne z ustaleniami dotyczącymi wcześniejszego zasobu neologizmów).

Interesujące, że kategorie, które ujmują człowieka od strony emocji, umysłu i intelektu, w pewnym sensie dominują nad sferą CZŁOWIEK JAKO JEDNOSTKA FIZYCZNA (pola ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA oraz CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE są liczniej reprezentowane niż pola ZDROWIE czy SEKS)²⁴⁷. Z drugiej strony – w materiale w zasadzie brak nowych słów, które odnosiłyby się do działalności artystycznej (literatura, film, teatr, malarstwo, rzeźba)²⁴⁸ i naukowej. Prawdopodobnie te dziedziny nie wiążą się z podstawowymi potrzebami człowieka współczesnego (według Andrzeja Markowskiego w obszarze słownictwa wspólnego słabo obciążone są np. pola związane z kulturą, 1992b, s. 17–18). Być może nowe słowa dotyczące tych sfer po prostu nie pojawiają się w tekstach języka ogólnego (mają charakter bardziej specjalistyczny lub bardziej środowiskowy)²⁴⁹.

Odnotujmy, że w opisywanym materiale pojawiło się pole INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE (we wcześniejszych klasyfikacjach z oczywistych względów nie

²⁴⁵ Związek leksyki z rzeczywistością pozajęzykową właśnie w polach tematycznych znajduje swoje najpełniejsze odzwierciedlenie (Smółkowa 2001, s. 99).

²⁴⁶ Tak rozumiany antropocentryzm będzie zbieżny z cechą wskazaną przez Barbarę Batko-Tokarz: *człowiek jako centrum klasyfikacji pojęciowej* (2017, s. 154). Zdaje się, że wyczuwamy również związek antropocentryzmu nowego słownictwa z układem i przewagą określonych pól leksykalno-semantycznych w jego obrębie (Batko-Tokarz 2017, s. 158). W tej chwili brak twardej danych liczbowych, które mogłyby potwierdzić te intuicje.

²⁴⁷ Słownictwo należące do sfery intelektualnej (np. pole 3. ROZUM, PAMIĘĆ I ICH OCE-
NY) było licznie reprezentowane także w materiale Andrzeja Markowskiego. Badacz wskazywał, że wyłania się z niego obraz człowieka m.in. jako istoty rozumnej, działającej (1992a, t. 1, s. 149).

²⁴⁸ Antyprzykładem mógłby być wspomniany wyraz *fanfikowiec*.

²⁴⁹ Niewielka grupa tych neologizmów może być „ukryta” w polach ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA czy POGLĄDY, POSTAWY oraz DZIAŁANIA, ZACHOWANIA.

było ono wskazywane – z wyjątkiem rozprawy Barbary Batko-Tokarz²⁵⁰). Nie jest ono polem dominującym w tej grupie²⁵¹.

Zaskakująca jest niska na liście rangowej pozycja pola CECHY FIZYCZNE, obejmującego m.in. wyrazy związane z wyglądem człowieka (por. podrozdział 1). Jeszcze bardziej zastanawia słabe obciążenie pola RELACJE MIĘDZYLUDZKIE, które w innych klasyfikacjach (poza klasyfikacją neologizmów Teresy Smółkowej) było bogato reprezentowane przez nazwy osób²⁵². Zaryzykujmy hipotezę, że nowe słowa rzadziej pojawiają się w takich obszarach, w których występuje wiele nazw człowieka dobrze zakorzenionych w języku. Być może też neologizmy bardziej eksplorują takie tereny systemu leksykalnego, które w słownictwie ogólnym były nieco niedorepresentowane, do tej pory marginalne. Przykładowo: wyraziście w słownictwie neologicznym prezentuje się grupa nazw odnoszących się do upodobań seksualnych²⁵³.

Dodajmy też, że nowe słownictwo nieco inaczej profiluje obraz człowieka, por. *córkowa*, *chuścioch*, *bombelelek*, *madka* wobec tradycyjnych *synowa*, *maluch noszony na rękach*²⁵⁴, *dziecko*, *matka*; *kidult* i *nastorosły* wobec *osoba dojrzała*, *starsza*²⁵⁵, zawiera także alternatywne prototypy (por. *silvers* wobec *starzec*, *staruszek* czy *mędrzec*).

Powyższy opis dotyczy nowych jednostek zebranych przez OJ UW, a nie – polskich neologizmów w ogóle – i z tego również mogą wynikać pewne ograniczenia. Słownik obserwatorium jest słownikiem społecznościowym i na razie

²⁵⁰ Pole 32. KOMUNIKACJA NA ODLEGŁOŚĆ → podpole 32.3. INTERNET. Jako przykład nazwy człowieka autorka podaje wyraz *czatownik* (2019, s. 244).

²⁵¹ W słownictwie najnowszym zebrany w OJ UW pole związane z nowymi technologiami jest jednym z najbardziej obciążonych (por. Łachnik 2023, s. 209–210), ale za to obciążenie odpowiadają raczej nazwy nowych urządzeń, w mniejszym stopniu także: czynności, sposobów zachowania człowieka w Internecie i rezultatów tych działań, niż nazwy ludzi.

²⁵² Zwróćmy uwagę, że część słów związanych z wyglądem i relacjami została „ukryta” w innych polach. Pojedyncze wyrazy związane z relacjami można natomiast odnaleźć także w polach: INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE (*followers*, *instamatka*), SEKS (*fuck friend*) czy POGLĄDY, POSTAWA (np. *dziaders 2.*, *ageista*). Nie ma ich jednak aż tyle, żeby odwrócić proporcje zarysowane w tej chwili: opisywane pola są (prawie) czterokrotnie mniej obciążone niż grupy POGLĄDY, POSTAWA czy SPORT i INTERNET, NOWE TECHNOLOGIE.

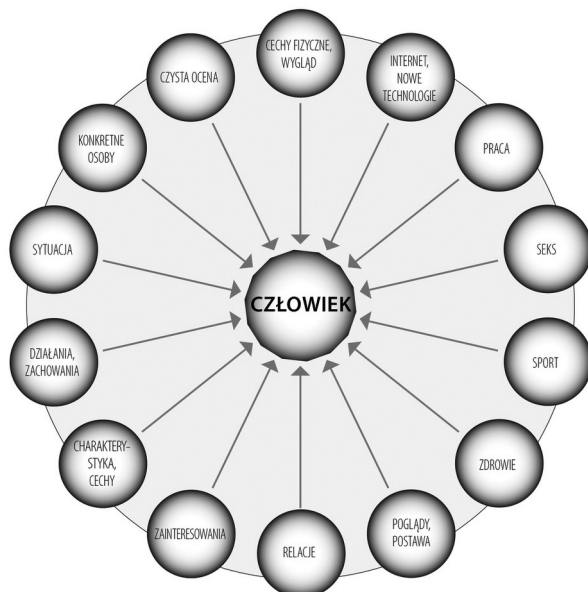
²⁵³ Sfera seksualna pojawia się w sposób bardziej wyrazisty jedynie w takich opisach, w których na plan pierwszy wysuwają się nazwy ludzi związane z płcią. Barbara Batko-Tokarz wskazuje na przykład, że rzeczowniki męskosobowe odnoszące się wyłącznie do mężczyzn są w największym stopniu obecne w grupie nazw człowieka związanych z relacjami damsko-męskimi, zwłaszcza w aspekcie miłosnym i seksualnym (np. *buhaj*, *jebaka*, *kobieciarz*) (2013, s. 248).

²⁵⁴ Efemerydą pojawiającą się w latach 90. XX wieku był chyba rzeczownik *naręczniak* (Teresa Smółkowa zalicza ten leksem – w innym znaczeniu – do grupy wyrazów związanych z handlem, które pojawiły się po 1989 r., 2001, s. 110).

²⁵⁵ Chociaż z drugiej strony od dawna funkcjonują określenia *dzidzia-piernik* i *dzidzia-piernik*. W moim materiale odpowiada im zestawienie *dzidzia-dzidzia*.

u jego podstaw nie stoi jednolita, uporządkowana, a zwłaszcza całościowa metoda ekscerpcji jednostek. Jednakże opracowana próbka (ponad 800 neologizmów) choćby częściowo uprawnia do wyciągnięcia wniosków ogólnych.

Pola leksykalno-semantyczne wyodrębnione w superpolu CZŁOWIEK (a jednocześnie kategorie, przez których pryzmat człowiek jako element rzeczywistości jest widziany w słownictwie najnowszym) przedstawiono schematycznie na rycinie 2.

Ryc. 2. Pola leksykalno-semantyczne w obrębie superpola CZŁOWIEK

Źródło: opracowanie własne na podstawie słowników OJ UW.

Bibliografia

- Bańczyk, E. (2021), Internetowa madka jako wariant stereotypu współczesnej matki. *Język Polski*, 101(2), 71–86. DOI:0.31286/J.P.101.2.6.
- Bartmiński, J. (2006), Polski stereotyp MATKI. W: J. Bartmiński (red.), *Językowe podstawy obrazu świata* (151–166). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Batko-Tokarz, B. (2008), Tematyczny podział słownictwa w *Wielkim słowniku języka polskiego*. W: P. Żmigrodzki, R. Przybylska (red.), *Nowe studia leksykograficzne*. t. 2 (31–48). Kraków: Wydawnictwo Lexis.
- Batko-Tokarz, B. (2013). Gdzie ci mężczyźni? Rzeczowniki męskoosobowe nazywające tylko mężczyzn. *Polonica*, 33, 245–262.

- Batko-Tokarz, B. (2017). Antropocentryzm tematycznych klasyfikacji słownictwa. *Polonica*, 35, 149–165. DOI:10.17651/POLON.37.1.
- Batko-Tokarz, B. (2019). *Tematyczny podział współczesnego słownictwa języka polskiego – teoria, praktyka, leksykografia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Buttler, D. (1978). Kategorie semantyczne leksyki potocznej. W: M. Szymczak (red.), *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Cygal-Krupa, Z. (1986). *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Cygal-Krupa, Z. (1990). *Podstawowe słownictwo tematyczne języka polskiego (na wybranych przykładach)*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hącia, A., i in. (2021a). Słownik polskich neologizmów w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego. W: E. Horyń, E. Młynarczyk (red.). *Dialog z Tradycją*. t. 9: *Językowe świadectwo przemian społecznych i kulturowych* (109–130). Kraków: Wydawnictwo Collegium Columbinum.
- Hącia, A., i in. (2021b). Problemy metodologiczne związane z opisem nowych jednostek języka na przykładzie słownika neologizmów (OJUW). W: E. Horyń, E. Młynarczyk (red.). *Dialog z Tradycją*. t. 9: *Językowe świadectwo przemian społecznych i kulturowych* (131–153). Kraków: Wydawnictwo Collegium Columbinum.
- Hącia A., Łachnik J., Pędzich B. (2025). Typy jednostek neologicznych w Obserwatorium Językowym UW. W: M. Benešová, S. Czachór-Kocataś, R. Rusin Dybalska, *Polsko-czeskie poznawanie jako wymiana wartości*. Praha [w druku].
- Kwapien, E. (2010). *Kształtowanie się zasobu leksykalnego polszczyzny XIX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Łachnik, J. (2022). Nowe słownictwo związane z jedzeniem – na materiale Obserwatorium Językowego UW. Próba rekonstrukcji struktury pola tematycznego. *Poradnik Językowy*, 2, 25–45. DOI:10.33896/PorJ.2022.2.1.
- Łachnik, J. (2023). Wybrane problemy polityczne i społeczne w najnowszym słownictwie polskim – na materiale Obserwatorium Językowego UW. *Prace Filologiczne*, 78, 199–212. DOI:10.32798/pf.1120.
- Markowski, A. (1992a). *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Markowski, A. (1992b). *Polszczyzna końca XX wieku*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Senderska, J. (2021). Nazwy osób we współczesnej polszczyźnie (na materiale Obserwatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego). *Prace Językoznawcze*, 3, 25–53. DOI:10.31648/pj.6835.
- Smółkowa, T. (2001). *Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.

- Tokarski, J. (1984). *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zdunkiewicz-Jedynak, Z. (2021). *DZIECIŃSTWO – MŁODOŚĆ – DOROSŁOŚĆ – STAROŚĆ. Polskie koncepty kulturowe w świetle współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

STRESZCZENIE

Autor analizuje słownictwo z pola tematycznego CZŁOWIEK. Są to 832 jednostki leksykalne, zebrane w dwóch witrynach Obserwatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego (nowowyrazy.pl oraz obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl), mające w definicji wbudowany element *ktoś, kto...* (coś robi, czymś się charakteryzuje, znajduje się w jakimś stanie, w jakiejś sytuacji). Jednostki te są neologizmami, które pojawiły się w polszczyźnie po 2000 r. Autor pokazuje różnorodność i stopień skomplikowania tego słownictwa. Próbuje (w stopniu, w którym jest to możliwe) przyporządkować zebrane jednostki do określonych pól leksykalno-semantycznych (takich jak PRACA; SPORT; ZDROWIE; RELACJE MIĘDZYLUDZKIE; ZAINTERESOWANIA, UPODOBANIA; CHARAKTERYSTYKA, CECHY PSYCHICZNO-INTELEKTUALNE; POGLĄDY, POSTAWA). Wykazuje trudności, które z tym się wiążą. Omawia poszczególne pola, różniące się wielkością i spistością struktury. Punktem dojścia jest ukazanie układu kategorii, przez których pryzmat opisuje się (nazywa) człowieka w obrębie najnowszego słownictwa wraz z ich obciążeniem liczbowym i procentowym oraz odniesienie go do pewnych aspektów wybranych klasyfikacji tematycznych słownictwa funkcjonujących w literaturze przedmiotu.

SŁOWA KLUCZOWE: neologizm, pole leksykalno-semantyczne, słownictwo opisujące człowieka, człowiek

JAROSŁAW ŁACHNIK

Instytut Języka Polskiego

Uniwersytet Warszawski

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28

00-927 Warszawa